

Internationella materielsamarbeten

Koordinering, utmaningar, framgångsfaktorer

Susanne Oxenstierna

Susanne Oxenstierna

Internationella materiellsamarbeten

Koordinering, utmaningar, framgångsfaktorer

Omslagsbild:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:M982_Charlie Battery, 1st Battalion, 12th Marine Regiment, fire an M982 Excabur round from an M777 howitzer.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:M982_Charlie_Battery,_1st_Battalion,_12th_Marine_Regiment,_fire_an_M982_Excabur_round_from_an_M777_howitz.jpg)

Titel	Internationella materielsamarbeten – Koordinering, utmaningar, framgångsfaktorer
Rapportnr	FOI-R--5203--SE
Månad	Januari
Utgivningsår	2022
Antal sidor	47
ISSN	1650-1942
Uppdragsgivare	Försvarsdepartementet
Forskningsområde	Försvarsekonomi
FoT-område	Inget FoT-område
Projektnr	A12117
Godkänd av	Johannes Malminen
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Bild: Wikimedia Commons, the free media repository.

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

Syftet med rapporten är att belysa utmaningar som finns kring det internationella materielsamarbetet i Sverige och EU. Rapporten beskriver den övergripande organisationen av internationella materielsamarbeten i Sverige, de svenska aktörernas roller och olika format för samarbete. Rapporten diskuterar EU:s strategier och program som främjar internationella materielsamarbeten och utveckling av en europeisk försvarsindustriell bas. Dessutom belyses tio konkreta projekt med svensk medverkan och deras relativa framgång. Sammantaget ger detta en bild av utmaningar och lärdomar inom det internationella materielsamarbetet i Sverige och EU.

Studien finner att Sverige har en grundläggande infrastruktur för att hantera internationella materielsamarbeten. Det bilaterala samarbetet koordineras genom Försvarsdepartementet som samlar representanter för försvarsmyndigheterna och försvarsföretagen. Koordineringen av det multilaterala samarbetet är mer delegerat till försvarsmyndigheterna. Sverige ingår i en lång rad internationella samarbetsformat som ska underlätta att man får till stånd materielsamarbeten. FMV ansvarar från svensk sida för all upphandling inom Sveriges internationella materielsamarbeten.

EU:s globala strategi antogs 2016 och vill främja utvecklingen av en gemensam försvarsindustriell bas EDTIB. För detta krävs att materielsamarbeten mellan medlemsstaterna ökar. EDTIB motiveras med säkerhetsskäl, Europa behöver en strategisk autonomi vad gäller försvarsindustri. Dessutom finns starka ekonomiska skäl. Samtidigt har länderna i Europa en hög preferens för strategisk nationell autonomi och vill ha säkra nationella försörjningskedjor av försvarsmateriel. Omkring 80 procent av materielanskaffningen i EU sker nationellt, motsvarande andel för Sverige är 85 procent.

Erfarenheterna från de tio projekt som går igenom pekar på att följande faktorer bidrar till relativ framgång: i) Ett starkt integrerat projektteam som kan kombinera och göra syntes av nationella krav till sammanhängande gemensamma mål; ii) Förståelse för att förhandlingsprocessen tar tid och att man måste lära känna varandra och utveckla ett förtroende mellan parterna; iii) Tydlighet vad gäller varje lands väsentliga krav och en villighet att kompromissa vad gäller mindre viktiga krav. Ju mer regeringar uttrycker kraven i operationella termer desto bättre.

Nyckelord: materielsamarbete, EU, EDF, försvarsindustriell bas, EDTIB

Summary

The purpose of the report is to explain the challenges that are present in military acquisition in Sweden and the EU. The report describes the general organisation of international defence acquisitions in Sweden, and the Swedish institution's roles and different formats for defence cooperation. The report discusses EU's strategies and programmes promoting international cooperation and the creation of a European defence technical industrial base. In addition, the report discusses ten projects with Swedish participation and their relative success. Together these components give a picture of challenges and best practice in the defence acquisition area in Sweden and the EU.

The report finds that Sweden has a structured organisation for handling international defence acquisitions. The bilateral cooperation is coordinated by the Ministry of Defence together with the public defence agencies and the defence companies. Coordination of the multilateral cooperation is to a large extent delegated to the defence agencies. Sweden takes part in many international cooperation formats that aim to facilitating joint defence acquisitions and development projects. The Swedish Defence Material Administration (FMV) is responsible for all international procurements.

The purpose of the EU global strategy adopted in 2016 is to spur the development of a joint defence industrial base (EDTIB). For such a development it is necessary that joint defence acquisitions increase. EDTIB is motivated by security and economic reasons. At the same time, the EU member states have a high preference for strategic national autonomy and want to secure supply chains of defence material. About 80 per cent of the defence procurement in the EU is national, the corresponding figure for Sweden is 85 per cent.

Experiences from the ten international projects that are studied indicate that the following factors are vital for relative success: i) A strong integrated project team that has the ability to synthesize national requests to joint objectives. ii) Understanding of that the negotiation process takes time and that you need to get to know your partners and develop confidence for each other. iii) Clarity with regards to each country's essential security interests and a willingness to compromise regarding less important interests. Governments should express their interest in operational terms.

Keywords: defence acquisitions, EU, EDF, defence industrial base, EDTIB.

Förord

De senaste årens drastiskt försämrade säkerhetsläge i Sveriges närområde, främst drivet av Rysslands annektering av Krim 2014 och alltjämt aggressiva agerande i östra Europa, har föranlett en historisk resurstillväxt för den svenska Försvarsmakten. Under nuvarande inriktningsperiod väntas det militära försvarsanslagen öka från 66,1 miljarder 2021 till 88,7 miljarder kronor 2025. En redan betydlig och framöver växande andel av dessa satsningar kommer att gå till vidmakthållande och anskaffning av materiel, uppskattningsvis 36 procent år 2025. Det försämrade omvärldsläget, tillsammans med det faktum att militär materiel är dyr och tenderar att bli allt dyrare över tid, ökar behovet av internationella samarbeten med betrodda partners. Det gäller för Sverige såväl som för andra europeiska länder, men internationella samarbeten har haft blandade framgångar historiskt.

I denna rapport beskriver Susanne Oxenstierna internationella materielsamarbeten som Sverige har deltagit och deltar i samt vilka utmaningar och lärdomar som finns från Sveriges materielsamarbeten och i materielsamarbeten inom EU. Rapporten är skriven inom SOFFA-projektet Försvarsekonomi och materielförsörjning med Försvarsdepartementet som uppdragsgivare. Studien utgör en del av projektets fortgående arbete att stödja Försvarsdepartementet med beslutsunderlag för en ändamålsenlig materielförsörjning samt bidra med ingångsvärden till den pågående materielförsörjningsstrategiutredningen. Projektet och författaren riktar ett särskilt tack till Marianna Serveta (FOI) för layout och Martin Lundmark (FHS) för gedigen granskning och konstruktiv kritik av ett tidigare utkast.

Per Olsson,

Projektledare för Försvarsekonomi och materielförsörjning

Stockholm, januari 2022.

Innehållsförteckning

Akronymer och förkortningar	8
1 Inledning	10
1.1 Syfte och frågeställningar	11
1.2 Tidigare forskning	11
1.3 Pågående utredning	12
1.4 Metod och disposition	13
2 Förändring av inriktningen av det internationella samarbetet ..	14
3 Aktörernas roller vid samarbete och förutsättningar för försvarsindustrin.....	16
3.1 Försvarsdepartementet.....	16
3.2 Försvarsmyndigheterna.....	16
3.3 Exportstödets aktörer.....	17
3.4 Förutsättningar för försvarsföretagen	18
3.5 Försvarsupphandlingsdirektivet.....	19
4 Olika format för internationellt samarbete	21
4.1 Bilateralt samarbete.....	21
4.2 Prioriterade länder	21
4.3 Multilaterala samarbeten	21
5 EU: s utmaningar för att stärka europeiska materiel-samarbeten och den europeiska försvarsindustriella basen.....	24
5.2 PADR	26
5.3 EDIDP	27
5.4 PESCO	28
5.5 EDF28	
5.6 Sammanfattning av EU:s satsningar	28
6 Exempel på internationella materielprojekt där Sverige ingår ..	30
6.1 Excalibur	30
6.2 IRIS-T.....	30
6.3 Meteor.....	31
6.4 Ubåt Viking.....	31

6.5	Helikopter NH90/Helikopter 14	32
6.6	AMOS	33
6.7	Archer	34
6.8	Bandvagnar	34
6.9	Bogserbåtar	35
6.10	Nordic Combat Uniform (NCU).....	36
6.11	Sammanfattning av materiellprojekt och NORDEFCO:s riktlinjer	36
7	Slutsatser	39
8	Referenser	43
9	Förteckning av samtal	47

Akronymer och förkortningar

AEA	Airborn Electronic Attack
AUKUS	A(ustralia), UK, US – Trilateral security pact between Australia , the United Kingdom and the United States
CARD	Coordinated Annual Review on Defence
COPA ARMA	Cooperation Area Armaments
COPA ARMA WG NCU	Cooperation Armaments Working Group Nordic Combat Uniform
CSDP	Common Security and Defence Policy
DG DEFIS	DG for Defense Industry and Space
DMO	Defensie Materieel Organisatie
ECoWAR	EU Collaborative Warfare Capabilities
EDA	European Defence Agency
EDAP	European Defence Action Plan
EDF	European Defence Fund
EDIDP	European Defence Industrial Development Programme
EDTIB	European Defence Technological Industrial Base
EU	Europeiska unionen
EUDAAS	European detect and avoid function based on new sensors and processing for RPAS integration into air-traffic management
FMV	Försvarets materielverk
FOI	Totalförsvarets forskningsinstitut
FoT	Forskning- och teknikutveckling
FSG	Försvars- och säkerhetsgruppen
IPSD	Implementation Plan on Security and Defence Policy
ISP	Inspektionen för strategiska produkter
LoI FA	Letter of Intent Framework Contract
LOU	Lagen om offentlig upphandling
LUFS	Lagen om upphandling på försvars- och säkerhetsområdet
MoU	Memorandum of Understanding
MALE RPAS	Medium Altitude Long Endurance Remotely Piloted Aircraft System
MSB	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

MUSAS	Maritime Unmanned anti-Submarine System
NAHEMA	NATO Helicopter Management Agency
Nato	Nordatlantiska fördragsorganisationen
NCU	Nordic Combat Uniform System
NFH	NATO Frigate Helicopter
NHI	NHI Industries/Nato Helicopter Industries
NORDEFECO	Nordic Defence Cooperation
NSHP	Nordic Standard Helicopter Programme
NSPA	NATO Support and Procurement Agency
OCCAR	Organisation conjointe de coopération en matière d'armement
PADIC/CRPS	Maritime surveillance capabilities. Coastal radars and passive sensors with associated relevant networks
PADR	Preparatory Action on Defence Research
PESCO	Permanent Structure Cooperation
Prop.	Proposition
REACT	Responsive electronic attack for cooperative task
RMS	Regler för militär sjöfart
RWS	Remote weapon station
RPAS	Remotely Piloted Aircraft System
SEA DEFENCE	Survivability, electrification, automation, detectability, enabling foresight of European naval capabilities in extreme conditions
SOFF	Säkerhets- och försvarsföretagen
TA	Technical Arrangement,
TFEU	Treaty on the Functioning of the EU
TTH	Tactical Transport Helicopter
USA	United States of America

1 Inledning

Internationella samarbeten är en viktig del i dagens materielförsörjning och teknikutveckling. Det gäller i Norden, EU och länder utanför Europa. Samarbetena fyller olika syften och behov och sker både bilateralt och multilateralt. Internationella samarbeten förordas i länders strategier och motiveras med en lång rad faktorer. Säkerhetspolitiska skäl ligger ofta bakom att man vill ha samarbete med vissa länder. Ibland leder politiska ställningstaganden till dramatik, t ex när Australien i september 2021 bröt ett ubåtsavtal med Frankrike till förmån för ett samarbete med Storbritannien och USA inom det nya samarbetet AUKUS.¹ Avtalsbrottet ledde till en utrikespolitisk kris när Frankrike kallade hem sina ambassadörer från Australien och USA.

Kostnadsbesparingar är ett annat vanligt motiv för samarbete. Man kan dela på utvecklingskostnaden och styckpriset för materielen kan bli lägre om det finns fler köpare som ger industrin högre produktionsvolym. Teknologiutveckling är ett annat motiv och länder i Europa behöver samla sina resurser till gemensamma utvecklingsprojekt för att vara konkurrenskraftiga internationellt. Interoperabilitet är ytterligare ett motiv. Samma utrustning kan underlätta i internationellt försvarssamarbete och vid gemensamma missioner.

Samtidigt finns ett motstånd mot internationella samarbeten. Det försämrade omvärldsläget gör att stater ser först till nationella intressen och omsorg om den inhemska försvarsindustrin. Att säkra materielens försörjningskedjor kan vara ett motiv för att gynna nationell anskaffning istället för europeisk. Internationella samarbeten är också komplexa och lyckas inte alltid. EU har under det senaste decenniet försökt att främja samarbeten, men fortfarande uppgår den nationella anskaffningen i medlemsländerna till omkring 80 procent av all anskaffning. Argumentet ”väsentliga säkerhetsintressen” används för att begränsa upphandlingar till nationella leverantörer.² Det gäller även Sverige (Prop. 2020/21:30 s. 119). För Sverige är motsvarande andel 85 procent (FMV).

Sverige samarbetar både bilateralt och multilateralt med länder och organisationer. EU är en av de viktigaste arenorna för Sverige och fundamentet för ett fredligt Europa. I EU-samarbetet arbetar Sverige både med enskilda länder och genom Europeiska försvarsbyrå, *European Defence Agency* (EDA). EU har sedan 2016 intensifierat arbetet med att skapa en gemensam försvarsindustriell bas, *European Defence Technological Base* (EDTIB), och främjar internationella samarbeten med flera nya finansieringsprogram knutna till detta initiativ.

¹ Se vidare Ottosson m fl (2021).

² För en diskussion av begreppet ”väsentliga säkerhetsintressen” se Olsson (2021).

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med rapporten är att belysa utmaningar som finns kring det internationella materielsamarbetet i Sverige och EU. Rapporten beskriver den övergripande organisationen av internationella materielsamarbeten i Sverige, de svenska aktörernas roller och olika format för samarbete. Rapporten diskuterar EU:s strategier och program som främjar internationella materielsamarbeten och utveckling av en europeisk försvarsindustriell bas. Dessutom belyses tio konkreta projekt med svensk medverkan och deras relativa framgång. Sammantaget ger detta en bild av utmaningar och lärdomar inom det internationella materielsamarbetet i Sverige och EU.

Frågeställningarna i rapporten är: Hur koordinerar Sverige internationella materielsamarbeten och vilka är de centrala internationella samarbetsformat som Sverige deltar i? Vad gör EU för att ge incitament till internationella samarbeten och främja utvecklingen av EDTIB? Vad kan vi lära av tidigare internationella materiellprojekt? Finns det framgångsfaktorer och utmaningar?

1.2 Tidigare forskning

Tidigare svensk forskning om internationella materielsamarbeten är begränsad och särskilt gäller detta studie som konkretiserar projektnivån (dvs själva materiellprojekten som t ex AMOS, Archer). De tidigare utredningarna Fö 2013:B och SOU 2016:57 behandlar i första hand vägval inom försvars- och säkerhetspolitiken med avseende på internationella försvarssamarbeten generellt. Riksdagens utredning genomförde 2011 en utvärdering av Sveriges deltagande i internationella materielsamarbeten (RiR 2011:13). Denna utredning ägde dock rum när Sverige hade ett insatsförsvar. Utredningen fokuserade på samarbeten där materiellutveckling skedde i internationella projekt, t.ex. robotprojektet Meteor och konstaterar att förseningar är relativt vanliga i internationella materielsamarbeten och att dessa i vissa fall får ekonomiska och förmågemässiga konsekvenser. Förseningarna anses bero på leverantörerna och samarbetssvårigheter och försvarsmyndigheterna tar inte alltid höjd för dessa risker. Lundmark och Oxenstierna (2016) fokuserar på regeringens och försvarsmyndigheternas koordinering och prioriteringen av internationella samarbeten inom materiel- och logistikområdet. De diskuterar olika format för samarbete och dess relativa effektivitet, men berör inte projektnivån. Olsson (2019) har fokus på hela materielförsörjningens effektivitet men identifierar från några få exempel på tänkbara framgångsfaktorer som tydligt ledarskap/mandat, stabil kund och fåtal produkter.

Axelson och Lundmark (2010) studerar hur internationella materielsamarbeten mellan företag i praktiken genomförs och identifierar faktorer som påverkar genomförandet i åtta fallstudier. I deras studie dras slutsatsen att samarbetsprojekt har större förutsättning att lyckas om företagen ser samarbetet som strategiskt,

företagen har tidigare erfarenheter av samarbete och ett enskilt företag bär huvudansvaret för samarbetet. Undén (2014) diskuterar två samarbeten på projektnivå Amos med Finland och Archer med Norge.

Internationellt finns också en förhållandevis begränsad litteratur om man ser till studier med exempel från konkreta projekt. Litteraturen är framförallt inriktad på generella försvarssamarbeten och inte specifikt på materielsamarbeten. Fiott (2019) analyserar EU:s försök att skapa EDTIB och europeiska försvarsfonden EDF sett genom de politiska och ekonomiska förutsättningarna för en mer integrerad europeisk försvarspolitik. Valasek (2011) diskuterar hur man kan få till stånd internationella försvarssamarbeten i ljuset av att EU:s medlemsstater har begränsade försvarsbudgetar. Han förordar ”pooling and sharing” dvs. samarbete, inom begränsade områden, ”öar av samarbete”, där det går. Saxi (2011) diskuterar det nordiska försvarssamarbetet. Darnis m fl. (2007) ger en djupgående genomlysning av EU-ländernas internationella materielsamarbeten med fokus på utveckling, anskaffning och utmaningar på området med flera exempel från olika projekt. Denna artikel har dock mest historiskt värde då utvecklingen i EU har gått framåt de senaste fjorton åren.

1.3 Pågående utredning

I november 2020 beslutade regeringen att tillsätta en utredning för att ta fram en materielförsörjningsstrategi för det militära försvaret (Dir. 2020:119). Denna rapport är helt fristående från denna utredning men anknyter till den första punkten i direktivet som ska klarlägga förutsättningarna för att säkerhetsställa försvarets behov av materiel. Internationella materielsamarbeten är en del av dessa förutsättningar.

Sverige kommer även fortsättningsvis behöva samarbeta internationellt. Försvarsmaktens nuvarande materielförsörjningsstrategi från 2007 förespråkar internationella samarbeten i utvecklingsprojekt, men Sverige har blandade erfarenheter av att delta. Ur regeringens perspektiv är det hittills inriktningspropositionen 2009 *Ett användbart försvar* (Prop. 2008/09:140) som anger principerna för materielförsörjningen. Samtidigt gör teknologiutvecklingen och den globala konkurrensen att det i utvecklings- och anskaffningsprojekt krävs internationellt samarbete men nationell anskaffning dominerar. EU försöker nu på olika sätt öka incitamenten till internationella samarbeten och gemensam kapacitetsutveckling i försvarsindustrin.

1.4 Metod och disposition

Metoden har varit litteraturstudier kompletterat med samtal med personer hos aktörerna, framförallt Försvarets materielverk (FMV) men också Säkerhets- och försvarsföretagen (SOFF) och Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). Litteraturstudierna har varit inriktade på att besvara forskningsfrågorna. Samtalen har varit inriktade på att inhämta information och fakta om samarbeten generellt och samla information om ett tiotal konkreta projekt. Vad gäller projekten har fokus legat på: Hur har projektet genomförts? Kan ett projekt betraktas som framgångsrikt och varför? De projekt som beskrivs i rapporten bygger på vilka projekt som har omnämnts av aktörerna i samtalen som har rört både övergripande nivå och projektnivå. Ibland har aktören kompletterat med arbetsmaterial kring frågorna. Samtalen har anonymiserats och endast personens institutionstillhörighet anges i texten där informationen refereras. Referaten bygger på författarens uppfattning av den information som har lämnats.

Kapitel 2 presenterar inriktningen av Sveriges internationella materielsamarbete. Kapitel 3 beskriver aktörerna och deras roller och förutsättningarna för försvarsföretagen och upphandling. Kapitel 4 diskuterar olika format för internationellt samarbete. Kapitel 5 diskuterar EU:s åtgärder för att främja internationella samarbeten och en europeisk försvarsindustriell teknologisk bas. Kapitel 6 presenterar tio internationella materielprojekt där Sverige har ingått. Kapitel 7 innehåller slutsatser.

2 Förändring av inriktningen av det internationella samarbetet

Totalförvarspropositionen (Prop. 2020/21:30) understryker att omvärldsläget har försämrats och att Sverige behöver en beredskap som även omfattar väpnad konflikt. Försvarsmaktens operativa förmåga ska vara styrande i materielförsörjningen och de ekonomiska ramarna gränssättande. Propositionen beskriver också regeringens avsikt att utreda en långsiktig materielförsörjningsstrategi, ett arbete som pågår (se avsnitt 1.3 ovan). Försvarsmaktens materielförsörjningsstrategi från 2007, som också antogs av Försvarets materielverk (FMV) som en myndighetsgemensam strategi, har stort fokus på kostnadseffektivitet och leverans i tid. Strategin förordar att vidmakthållande ska ske innan anskaffning och anskaffning av befintlig materiel ska ske framför utveckling av ny.³ Denna prioritetsordning förordades även i regeringens principer för materielförsörjning från inriktningspropositionen 2009 (Prop.2008/2009:140, s. 87). Detta var under en tid då Sverige hade ett insatsförvar och Försvarsmaktens materielförsörjningsstrategi lade stor vikt vid materielförsörjning till internationella insatser och mindre vikt vid inhemskt försvar (Olsson 2019: 82).

Förändringarna i inriktningen av internationella samarbeten de senaste åren följer av en ändring i försvarspolitisk inriktning. Denna följer i sin tur av det försämrade säkerhetsläget i Europa. I inriktningspropositionen 2015 (Prop. 2014/15:109) uttrycktes en omsvängning mot att samarbeten tydligare ska ge bidrag till Försvarsmaktens operativa förmåga. Samarbeten ska i ökad utsträckning kräva tydliga prioriteringar för att därför öka förutsättningar för lyckade projekt. Regeringen stärkte ytterligare vikten av prioriteringar 2016 genom att peka på att EU:s medlemsstaters val av säkerhetspolitisk lösning ska återspeglas i materielförsörjningen och att möjligheten att upprätthålla den transatlantiska länken ska beaktas. Vad gäller exportstöd anfördes att exportstödjande verksamhet bör användas som ett medel för att främja en kostnadseffektiv materielförsörjning ur ett livscykelperspektiv. Exportstöd ska främst bedrivas inom områden av väsentlig betydelse för Sveriges försvar och i syfte att minska Försvarsmaktens kostnader. Rörande offentligt finansierad forskning- och teknikutveckling (FoT) fastslås att den i större utsträckning ska inriktas mot att långsiktigt öka Försvarsmaktens möjligheter att möta framtida hot (Prop. 2016/17:1 s. 50).

³ Trots dessa intentioner finner Nordlund m fl. (2016) i en undersökning av ca 200 anskaffningar 2015–2016 att en övervägande del gjorts genom utveckling.

Sedan 2009 års-försvarsbeslut har de s.k. materielförsörjningsprinciperna varit utgångspunkt för materielförsörjningen. Enligt dessa principer ska materielförsörjningen i första hand ske genom vidmakthållande och uppgradering av befintlig materiel, i andra hand genom anskaffning av befintlig och beprövad materiel och i tredje hand genom utveckling av materiel. (Prop. 2020/21:30 s. 119). Inriktningspropositionen 2015 (Prop. 2014/15:109) anger vilka länder, samarbetsorgan och teknologiområden som är mest prioriterade. Försvarsmakten anger att de viktigaste länderna för bilaterala samarbeten är USA, Finland och Danmark och att "Sveriges bi- och multilaterala försvars- och säkerhetspolitiska samarbeten ska fördjupas" (FMSI 2015, FMSI 2021), vilket är i linje med de förstärkta bilaterala försvarssamarbeten som Försvarsdepartementet ingått de senaste åren. Förändringarna i inriktningen av internationella samarbeten följer av en ändring i inriktning i försvarspolitik.

Redan i inriktningspropositionen 2009 (Prop. 2008/09:140) underströks att internationella samarbeten inom materiel och logistik borde öka. Samarbeten skulle utnyttjas för att skapa ökad operativ effekt, interoperabilitet, kostnadsdelning och tillgång på kompetens som Sverige inte har tillgång till. Engagemang i samarbeten skulle vägledas av medvetna val. En parameter gällande materiel- och logistikförsörjningen som tillkom 2013 är skapandet av "väsentliga säkerhetsintressen": stridsflygsområdet (Prop. 2013/14:1), undervattensområdet (Prop. 2013/14:99) och integritetskritiska ledningssystem såsom sensorer, telekrig och krypto (Prop. 2017/18:1). Dessa anges också i senare propositioner (se t ex Totalförsvarspropositionen 2020:30 s. 119).

3 Aktörernas roller vid samarbete och förutsättningar för försvarsindustrin

3.1 Försvarsdepartementet

Det finns fyra övergripande ansvarsområden för löpande samordning och ansvarsfördelning inom internationellt samarbete inom försvarsområdet. Dessa är

1. det försvarspolitiska området,
2. förmågeområdet,
3. materielområdet och
4. forskningsområdet.

Ansvarig för det försvarspolitiska området är försvarsministern, som träffar sina motsvarigheter inom EU i ministerrådet. På ett övergripande plan hanteras löpande frågor därefter inom dessa fyra områden i samarbete med Försvarsdepartementet, vilket korresponderar med de tre enheterna i EDA samt ministerrådet. Under denna övergripande koordinering, finns ett stort antal olika samarbeten (Lundmark och Oxenstierna 2016: 14).

Försvarsdepartementet har det övergripande ansvaret för inriktningen och koordineringen av internationella samarbeten. Styrning och mål för samarbeten ges genom propositioner, regleringsbrev och särskilda beslut. Vidare så sker fort-löpande kommunikation och samordning med de berörda aktörerna. Principiellt kan samarbeten vara bilaterala eller multilaterala och dessa har olika syften och upplägg. Skiljelinjerna mellan olika typer är emellertid inte helt tydliga och olika samarbetsformer utvecklas parallellt och kan vara delvis överlappande. Exportstöd för att stödja svensk försvarsexport utgör i sig inget samarbete, men exportprojekt leder ofta till att samarbete etableras (Lundmark och Oxenstierna 2016: 14).

3.2 Försvarsmyndigheterna

Försvarsmakten, FMV och FOI är de försvarsmyndigheter som framförallt bidrar till det internationella samarbetet. Försvarsmakten ska bedöma hur olika anskaffningar och utvecklingsprojekt bidrar till dess operativa förmågor. Diskussioner med andra försvarsmakter sker inom så kallade ”Staff Talks”, framförallt bilateralt mellan ländernas försvarsgrenschefer (marin, flygvapen, armé). Ansvarig för materielområdet är National Armaments Director (NAD). Ansvaret är hos generaldirektören (GD) för FMV och NAD kan vara GD FMV eller den som GD utser. NAD möter sina motsvarigheter i EDA:s materielenhet och motsvarande i Nato. Övergripande ansvar för forskningsområdet har GD FOI (Lundmark och

Oxenstierna 2016:15). I både bilaterala och multilaterala internationella sammanhang förväntas Försvarsmakten agera på ett sådant sätt att man upplevs som en långsiktigt stabil partner (FMSI 2015, 2021). Dessutom ska Försvarsmakten tillhandahålla personal, utrustning, lokaler eller övningsfält när en exportstödande insats genomförs. Försvarsmakten agerar också ofta referenskund genom att som användare beskriva olika produkters fördelar och nyttor för presumtiva köpare (Lundmark och Oxenstierna 2016: 15).

FMV har en framträdande roll i koordineringen av de bilaterala samarbetena eftersom FMV är sekreterare i de bilaterala *Memorandum of Understanding* (MoU)-kommissionerna som leds av Försvarsdepartementet (se vidare nedan). FMV koordinerar också exportstödet genom att de tar emot ansökningar och bereder huruvida exportstöd lämnas inom myndigheten och mellan myndigheter. FMV representerar också Sverige i ett antal grupper för standardisering och informationsutbyte och deltar i samarbetsgrupper inom framförallt EDA, Nato och NORDEFCO. Inom det nordiska samarbetet NORDEFCO medverkar Försvarsmakten och FMV:s personal i de förhandlingar och diskussioner som förs rörande olika förslag till samarbete. FMV erhåller liksom FOI anslag för att bedriva internationella samarbeten (Prop. 2015/16:1, s. 74). Försvarsmakten saknar ett sådant anslag (Lundmark och Oxenstierna 2016: 15).

FOI ska bedriva internationell verksamhet som bidrar till att säkerställa långsiktig kompetensförsörjning med bredd och kvalitet inom myndighetens kärnområden. FOI ska beakta relevanta internationella inriktningar inom områden som är relevanta för främst Försvarsmakten, FMV och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Samverkan ska väljas om det medför tillgång till infrastruktur och kompetens, kostnadsdelning, nätverkande och teknologiöverföring. FOI:s internationella verksamhet kan också motiveras av säkerhetspolitiska och försvarspolitiska mål, försvarsexport och som möjliggörare, vilket framgår av FOI:s strategi för det internationella samarbetet (FOI 2013).

3.3 Exportstödet aktörer

FMV hanterar de uppgifter som avser exportstödet samt företräder svenska staten i mellanstatliga avtal. FMV är den aktör som agerar inköpare åt den svenska Försvarsmakten och ska säkerställa Försvarsmaktens intressen samtidigt som FMV ska stödja den svenska försvarsindustrins exportsatsningar och tillvarata industrins intressen. Även Utrikesdepartementet (UD) är involverat i exportstödet och i främjandet av försvarsexporten. UD har en interdepartemental grupp, Försvars- och säkerhetsgruppen (FSG), som har ett ansvar för samordning av försvarsexportfrämjande insatser. Business Sweden⁴ som ägs av staten och

⁴ Business Sweden bildades 2013 genom en sammanslagning av Exportrådet och Invest Sweden. Staten och de privata ägarna representeras av UD respektive Sveriges Allmänna Utrikeshandelsförening.

näringslivet har ansvar för det generella exportfrämjandet, vilket inbegriper försvarsexport. Näringsdepartementet stödjer industrin i dess strävanden efter export och konkurrenskraft (Lundmark och Oxenstierna 2016: 16).

Inspektionen för strategiska produkter (ISP) prövar och ger tillstånd för export och ett godkännande från ISP är en förutsättning för att en produkt ska få exporteras. ISP ska i övrigt ge kontroll och tillsyn av strategiska produkter, hantera riktade sanktioner, ansvara som nationell myndighet för kemvapenkonventionen samt internationellt samarbete, ge stöd och bistånd inom dessa områden (ISP 2021). ISP prövar också om och hur överföring av teknologi och teknisk expertis får ske inom materielsamarbeten. Vid särskilt känsliga ärenden kan ISP överföra avdömningen till Exportkontrollrådet och Utrikesnämnden (Lundmark och Oxenstierna 2016: 16–17). ISP deltar i olika samarbetsgrupper där deras expertis och mandat behövs. ISP avdömer och ger eventuella tillstånd till export och teknologiöverföring, vilket också kan gälla utbyte av information i samarbetsgrupper. ISP skall avdöma dels om teknologiöverföringen av svenskägd teknologi får ske, dels om teknologi från andra länder (särskilt USA) är möjlig att överföra. Den senare avdömningen styrs av vilka begränsningar det landet har stipulerat (Lundmark och Oxenstierna 2016: 25).

Förvarsindustrin och dess branschorganisation Säkerhets- och försvarsföretagen (SOFF) arbetar för marknadstillträde och handelsförutsättningar. SOFF verkar också för att påverka utformning och tillämpning av olika policyfrågor och regelverk som påverkar säkerhets- och försvarsmarknaden (Samtal SOFF).

Sammantaget för internationellt materielsamarbete, exportstöd och FoT har det de senaste åren utstakats en tydlig koppling till säkerhets- och utrikespolitiken samt till Förvarsmaktens långsiktiga vidmakthållande av sina operativa förmågor.

3.4 Förutsättningar för försvarsföretagen

Förvarsmarknaden fungerar inte enligt samma principer som andra marknader utan särskiljer sig i flera fundamentala aspekter. En sådan aspekt är att de åtaganden en affär innebär är mycket långsiktiga då produkter måste kunna underhållas, uppgraderas och vidareutvecklas i takt med den militärtekniska utvecklingen i Sverige och omvärlden. En annan aspekt är att hemmanationen är den enda kunden i landet. Staten har också monopol på de instrument som ger förutsättningarna för företagens verksamhet. Det handlar om ekonomiska regelverk, inriktning av förmågor och forskning och teknikutveckling, produktion, exportregler, exportstöd men också att det ytterst är staten som i många fall är den aktör som möter potentiella kundländer (Samtal SOFF).

Förvarsmarknaden är global och styrs inte enbart av ekonomiska och tekniska faktorer. Den påverkas av enskilda staters säkerhets- och försvarspolitik. Detta är en central skillnad mot marknaderna för t ex. telekom och järnväg. Inom försvarsmarknaderna är staterna fortfarande monopoloperatörer när det gäller legitima

försvarstjänster och därmed de enda legitima kunderna. Då stater är de enda egentliga kunderna utgör företagen en strategisk dimension för de stater som har inhemska företag. Varje upphandling innebär ett val av leverantör som är underställd en stat. I vissa stater är företagen helt privatägda medan i andra stater är företagen statsägda. Staten kan påverka genom att vissa beslut måste underställas regeringen (Samtal SOFF).

För att möta ett lands försvarsbehov anskaffar dess stat olika produkter samt tryggar sin försörjning av reservdelar till produkten under hela dess livscykel, från utvecklingen till att produkten tas ur bruk. För att möta landets försvarsbehov behöver försörjningen säkerhetsställas såväl i fredstid som i gråzon och krig. Staten behöver särskilda försörjnings- eller leveransgarantier från leverantör med det kan också röra sig om ett mellanstatligt avtal om ömsesidiga garantier och försörjningstrygghet. Tidsspannet från idé och utveckling till att systemet tas ur bruk kan vara lång, för mer komplicerade vapensystem kan det röra sig om flera decennier. För en stat medför dess försvarsbehov en strävan att ha kontinuerlig tillgång till materiel och kompetens som möjliggör militär förmåga överlägsen motståndaren. Inte sällan är det fråga om att utveckla system och teknik som inte finns tillgängliga när beslut fattas. Försvarsmateriel består ofta av teknologi av både civilt och militärt ursprung och användbarhet (Samtal SOFF).

Teknologiutveckling i framkant är komplicerad och kostnadskrävande. Företagen vill inte ta de stora kommersiella riskerna och ytterligare en faktor som påverkar företagets riskvillighet är försäljnings/leveransvolymen. För att utvecklingen ska bli verklighet krävs därför oftast att en eller flera stater tar en inte oansenlig del av den kommersiella risken (Samtal SOFF).

Många länder har krav på motköp (*juste retour*) hos den inhemska försvarsindustrin för samma belopp som staten har betalt för den internationella anskaffningen. Detta är ett av de stora hindren för att få multilateral anskaffning av materiel att fungera. Dessa arrangemang skulle behöva avvecklas men det går inte då länder som tillämpar motköp har detta som strategi för att behålla inhemsk industri. Det handlar också om sysselsättning och regionalpolitik (Darnis et al. 2007: 25). Norge tillämpar motköp och t ex. i sammanband med samarbetet med Archer skulle vapenstationen Protector köpas av den norska industrin (Undén 2014).

3.5 Försvarsupphandlingsdirektivet

EU:s Försvarsupphandlingsdirektivet (2009/81/EC) tillkom 2009 för att främja samarbetsprojekt och förhindra att medlemsstaterna delade ut försvarsmaterielkontrakt på diskriminerande grunder som nationalitet (Fiott 2019: 110). Direktivet gäller för affärer över €412 000 för tjänstekontrakt och €5,1 miljon för arbetskontrakt. Enligt Artikel 18 i *Treaty on the Functioning of the EU* (TFEU) ska försvarskontrakt ges på basis av ”kvalitet, pris, tekniska förtjänster, funktionella karakteristika och översiktlig kostnadseffektivitet” (Fiott 2019:110). Innan

Försvarsupphandlingsdirektivet antogs reglerades försvarsupphandlingar av direktivet för offentliga upphandlingar (2004/18/EC) och underhållsdirektivet (2004/17/EC) men dessa var inte anpassade till försvarssektorn. Medlemsstater tillämpar Artikel 346 i TFEU⁵ för att undgå internationell upphandling och begränsa upphandlingar till nationella företag. Försvarsupphandlingsdirektivet skulle bättre klargöra när Artikel 346 var tillämplig. Kommissionen var inte emot att Artikel 346 tillämpades i fall som berörde ”väsentliga säkerhetsintressen”, men man förmodade att medlemsstater ibland använde Artikel 346 för rent ekonomiska syften, vilket man ville motverka (Fiott 2019: 110)

I Sverige är Försvarsupphandlingsdirektivet implementerat i Lagen om upphandling på försvars- och säkerhetsområdet (LUFs) (Lag 2011:1029). Detta är en lag för försvars- och säkerhetsområdet som motsvarar Lagen om offentlig upphandling (LOU) för den civila sektorn. I kapitel 1 §9 i LUFs finns undantag för ”väsentliga säkerhetsintressen” angivna. Det finns också andra synnerliga skäl som kan leda till avsteg från LUFs pga. t ex. tekniska skäl. för att möjliggöra fortsättning på materielsamarbeten, där man redan har en leverantör inkopplad, då det råder stor brådska etc. I Försvarsupphandlingsdirektivets Artikel 13 görs motsvarande särskilda undantag och LUFs bygger på Försvarsupphandlingsdirektivet som gäller i alla EU länder. Att länder väljer att inte upphandla på den europeiska marknaden behöver alltså inte bero på att de åberopar Artikel 346, utan kan även bero på att de hänvisar till särskilda undantag i Försvarsupphandlingsdirektivets Artikel 13 (Samtal FMV).

I Totalförsvarspropositionen 2021–2025 uttrycks att inom områden för ”väsentliga säkerhetsintressen” så ”har staten av försörjningstrygghetsskäl ett särskilt behov av nationellt tekniskt kunnande och en försvarsindustriell bas” och man understryker att ”Möjligheten att upprätthålla nationell integritet och självständighet inom områden av särskild betydelse är dock viktig” (Prop. 2020/21:30 s. 119). Sverige måste alltså åberopa undantag från Försvarsupphandlingsdirektivet eller åberopa Artikel 346 i upphandlingar som rör dessa områden.

⁵ Artikel 386 TFEU: ”Varje medlemsstat får vidta åtgärder, som den anser nödvändiga för att skydda sina väsentliga säkerhetsintressen i fråga om tillverkning av eller handel med vapen, ammunition och krigsmateriel; sådana åtgärder får inte försämma konkurrensvillkoren på den inre marknaden vad gäller varor som inte är avsedda speciellt för militärändamål” (TFEU 2016).

4 Olika format för internationellt samarbete

4.1 Bilateralt samarbete

Det finns olika format för internationellt samarbete. Samarbetet kan vara bilateralt eller multilateralt det kan också vara fråga om exportstöd som i sig inte är ett materielsamarbete men samarbete kan uppstå i och med exportstödet. De bilaterala samarbetena koordineras av Försvarsdepartementet i s.k. ”MoU-kommissioner”. Man har ett MoU med aktuellt land eller så bildas ett MoU. I MoU-kommissionerna sitter representanter för olika delar av försvarssektorn. FMV:s representant är sekreterare. Försvarsdepartementet leder det bilaterala samarbetet i de bilaterala kommissionerna (Lundmark och Oxenstierna 2016: 16–17).

4.2 Prioriterade länder

Samarbetet med Finland, USA och Danmark är prioriterade för Sverige (Lundmark & Oxenstierna 2016: 19). Det innebär att den politiska nivån prioriterar samarbete med dessa länder. Man har också ett fördjupat samarbetet med Finland (FISE) som inleddes våren 2014.

Den svensk-amerikanska relationen har länge haft ett fokus på försvarsmateriel-frågor. Det grundläggande intresset är att säkerhetsställa tillgången på amerikansk militär teknologi. Som exempel utvecklades artillerigranaten Excalibur av Sverige och USA (Samtal FMV). Gripen E är i hög grad beroende av amerikansk teknologi. USA måste därför bevilja exportlicenser när Gripen säljs till andra länder. Sverige har också ett militärtekniskt kunnande inom vissa områden som är av intresse för USA (SOU 2016:57, s. 83). I maj 2016 gavs det fördjupade svensk-amerikanska samarbetet en formell inramning genom en gemensam avsiktsförklaring (Statement of Intent 2016).

4.3 Multilaterala samarbeten

Deltagande i olika samarbetsgrupper inom multilaterala organisationer som EDA och Nato koordineras av Försvarsdepartementet men utförandet sker i stor utsträckning inom försvarsmyndigheterna. Samtliga försvarsmyndigheter är inblandade i multilaterala samarbeten och har representanter i olika undergrupper. De främsta är EDA, *Letter of Intent Framework Contract* (LoI FA), det nordiska försvarsvarssamarbetet *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFCO) och Nato (Lundmark och Oxenstierna 2016: 23).

EDA grundades 2004 och ska stödja medlemsstaterna och Europeiska Rådet vid förmågeuppbyggnad för krishantering och försvarspolitik. EDA ska stödja materielsamarbete, skapa en konkurrenskraftig försvarsmaterielmarknad inom EU och främja ökad effektivitet i medlemsländernas försvarsrelaterade forskning och tekniska utveckling. EDA föreslår nya multilaterala samarbetsprojekt, samordnar pågående program och hanterar specifika program. (EDA 2004). Sedan 2016, har flera format tillkommit inom EU för att främja samarbeten, och 2021 etablerades europeiska försvarsfonden, *European Defence Fund* (EDF 2021), som en viktig aktör (se vidare avsnitt 5).

I och med BREXIT har Storbritannien lämnat EU och de försvarssamarbeten som går via EDA. Medlemsstaterna kan dock samarbeta med Storbritannien bilateralt eller i de andra formaten för internationellt samarbete (Samtal FMV).

NORDEFECO omfattar hela bredden av Försvarsmaktens verksamhet som utbildning och övning, logistik, internationella insatser och materiel. Syftet med det nordiska försvarssamarbetet inom NORDEFECO är att stärka ländernas egna försvar och öka den egna försvarsförmågan. Inom *Cooperation Area Armaments* (COPA ARMA) strävar parterna mot att förbättra effektiviteten i anskaffning och logistik och en screeningprocess används för att hitta bi- och multilaterala projekt (NORDEFECO 2015). Materielsamarbetet har dock varit förknippat med svårigheter. Nationella krav på materielanskaffning och osynkroniserade cykler för omsättning av materielssystem har utgjort betydande hinder. Som konsekvens av det säkerhetspolitiska klimatet kan fokus på nordiskt samarbete antas öka. Om ett reellt bilateralt samarbete startas, så lyfts det ut ur NORDEFECO-formatet och hanteras inom MoU-kommissionen (Lundmark och Oxenstierna 2016: 23).

LoI FA är ett ramavtal från 2001 mellan Sverige, Frankrike, Italien, Spanien, Storbritannien och Tyskland för att underlätta omstruktureringen av europeisk försvarsindustri. LoI FA är tänkt att påverka europeiska industri- och marknadsfrågor. Materielsamarbetet för utveckling av roboten Meteor skapades mellan dessa sex länder inom LoI-formatet.⁶ LoI FA beskrivs idag som ett väl fungerande diskussionsformat, men det skapas inte nya samarbeten direkt från LoI FA (Lundmark och Oxenstierna 2016: 23).

Partnersamarbetet med Nato har, sedan det inleddes under 1990-talet, blivit ett allt viktigare säkerhetspolitiskt verktyg för Sverige. Samarbetet gäller främst övningsverksamhet och standardiseringsprocesser. Sverige får även beställningar av *Nato Support and Procurement Agency* (NSPA). På senare år har Sverige genom sitt avtal med Nato getts tillstånd att delta i ett ökat antal mötesformat, vilket för Sverige närmare Natos arbete samtidigt som det ökar resursbehoven för att delta i möten (Lundmark och Oxenstierna 2016: 23).

⁶ Projektet Meteor bedrevs efter sin start direkt mellan länderna, inte genom LoI FA.

Organisation conjointe de coopération en matière d'armement (OCCAR) är en europeisk samarbetsorganisation för försvarsmaterielutveckling. Medlemmar i OCCAR är Belgien, Frankrike, Tyskland, Italien, Spanien och Storbritannien med andra länder kan delta i projekt (OCCAR 2021). Sverige deltar inom OCCAR i ett utvecklingsprojekt, ESSOR, för utveckling av en mjukvaruintensiv radio tillsammans med Finland, Frankrike, Italien, Polen och Spanien (OCCAR ej daterat).

Sammantaget kan sägas att jämfört med MoU-samarbetena sker för de multilaterala samarbetena med EDA, Nato och NORDEFCO en löpande, mer decentraliserad koordinering av samarbeten. FMV har en betydande autonomi vad gäller hur multilaterala samarbeten fortlöpande implementeras och styrs (Lundmark och Oxenstierna 2016: 26).

5 EU: s utmaningar för att stärka europeiska materielsamarbeten och den europeiska försvarsindustriella basen

Europas försvarsutgifter minskade mellan 2009 och 2014 och under denna period sjönk även investeringarna i materiel (EDA 2021). Detta har betraktats som en avsevärd utmaning av EU och den gemensamma säkerhetspolitiken, *Common Security and Defence Policy* (CSDP) som lanserades 2009 (EU 2018). Samtidigt konstaterades att medlemsstaterna i första hand valde nationell upphandling av materiel framför europeiska samarbeten.

CSDP möjliggör för EU att ta en ledande roll i fredsbevarande operationer, i konfliktförebyggande aktioner och stärka den inhemska säkerheten. På grund av det försämrade säkerhetspolitiska läget det senaste decenniet och de sjunkande försvarsutgifterna har EU-kommissionen och flera medlemsstater efter 2016 givit CSDP och industriella samarbetsinitiativ ökad prioritet. År 2016 implementerade EU-kommissionen *EU Global Strategy* (EUGS), som innehöll ett antal prioriteringar och principer för att förbättra effektiviteten i EU:s försvar och säkerhet. Strategin understryker att EU behöver stärka sin säkerhet genom gemensamma aktioner och öka försvarssamarbetet mellan medlemsstaterna. Som en del av implementeringen av strategin, startades tre nyckelinitiativ: *EU Global Strategy Implementation Plan on Security and Defence*, *European Defence Action Plan* (EDAP) och *EU-Nato Joint Declaration* (EU 2016a; EU 2016; Nato 2018). EUGS säger att vi lever i en tid av existentiell kris och unionen är hotad. En stark försvarsindustriell bas kan ge strategisk autonomi. EDAP säger att ett generellt mål för EU i försvarsfrågor är att öka samarbetet mellan medlemsstaterna och understödja den europeiska försvarsindustrins konkurrenskraft (DG External Relations 2020: 4).

Flera initiativ har framkommit sedan dess. *Coordinated Annual Review on Defence* (CARD) antogs 2017 med syftet att bidra till bättre transparens i den nationella försvarsplaneringen genom regelbundna granskningar av ländernas försvarssatsningar. Samtidigt skulle processen bidra till att identifiera områden med potential för samarbeten. I den första omgången 2019–2020 identifierade CARD sex områden där det fanns potential för samarbete: stridsvagnar, soldatsystem, ytfartyg, anti-UAV, försvarssatsningar i rymden och militär rörlighet (EDA 2020).

5.1.1 EU:s försvarsindustriella och teknologiska bas

I enlighet med EUGS vill EU skapa en gemensam försvarsindustriell bas, *European Defence Technological Industrial Base* (EDTIB). Tanken med EDTIB är att effektivisera försvarsindustrin och undvika dupliceringar i anskaffningsprojekt. Medlemsländerna tenderar att prioritera nationella upphandlingar och inhemsk försvarsindustri då de upplever att detta stödjer deras suveränitet och självständighet samt att de vill ha kontroll över sina försörjningskedjor. Materielanskaffningen i EU har i hög grad varit nationell, ca 80 procent av materielupphandlingarna i medlemsstaterna görs på nationell basis (EC 2016; DG External Relations 2020:7).

EU hade 2018 sex gånger fler olika vapensystem jämfört med USA till halva kostnaden (Tabell 1). EDTIB drivs därför inte bara av säkerhetsskäl, utan också av ekonomiska skäl. Dupliceringen av vapensystem i EU jämfört med USA 2018 illustreras i Tabell 1 nedan.

Tabell 1. Försvarsutgifter och antal vapensystem i EU och USA 2018

	EU	USA
Försvarsutgifter, miljarder	€227	€545
% av BNP	1,3	3,3
Antal vapensystem	178	30
varav:		
Stridsvagnar	17	1
Jagare	29	4
Stridsflygplan	20	6

Källa: DG Externa Relations (2020: 5).

Att EU har flera gånger fler vapensystem än USA innebär dupliceringar och ett ineffektivt utnyttjande av resurser. Ambitionen att stärka EDTIB har ökat. Ambitionen drivs dels av säkerhetsintressen, eftersom Europa behöver en stark EDTIB som dels kan ge strategisk autonomi och teknologiska fördelar, dels drivs den av behovet att hitta mer kostnadseffektiva lösningar eftersom försvarsutgifterna är begränsade (DG External Relations 2020:5).

Tidigare försök att stärka EDTIB har inte varit framgångsrika. Redan i EDA:s strategi från 2007 framkom att en försvarsindustriell teknologisk bas på nationell nivå inte längre var hållbar. Nationella försvarsbudgetar räcker inte till. Det var först 2013 som EDTIB fick ny uppmärksamhet. EDTIB sattes då i samband med EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik som en viktig grund för den (DG External Relations 2020). EU:s vice-president Catherine Ashton's rapport 2013 gav uppmärksamhet till arbetet med EDTIB och gav upphov till åtgärder för

att skapa en konkurrensmässig och effektiv försvars- och säkerhetssektor i EU. Initiativet kallades a “New Deal for European Defence” (EC 2013). Det fanns emellertid fortfarande hinder för att implementera åtgärderna. EU:s senare vice-president Federica Mogherini har sedan 2015 arbetat för att förstärka arbetet med att fullfölja initiativet.

I november 2016 började åtgärderna att ge vissa resultat. Förutom EDAP antogs *Implementation plan on Security and Defence Policy* (IPSD) vilka båda anger nyckelåtgärder för EDTIB. IPSD öppnade för en årlig granskning av planerna för förmåge- och materielutvecklingen i medlemsstaterna, som sedermera utvecklades till CARD som är en återkommande granskning av kapacitets och materielplaner i alla medlemsstater (DG External Relations 2020: 7).

Trots dessa åtaganden har utvecklingen av EDTIB gått långsamt. Huvudproblemet har varit att medlemsstater med större försvarsindustri fortsätter att använda Artikel 346 i TFEU och gör nationella upphandlingar när det är möjligt. Man kan också använda Artikel 13 i Försvarsupphandlingsdirektivet. En skattning säger att under perioden 2008 till 2016 så förlorade EU mellan €26 miljarder och €130 miljarder pga. bristen på samarbete (Uttley 2018). EDAP sammanfattar sin granskning med: ”Utan hållbara investeringar i försvaret så kommer den europeiska försvarsindustrin riskera att förlora den tekniska förmågan att bygga nästa generations kritiska försvarsförmågor. Detta påverkar unionens strategiska autonomi och förmåga att leverera säkerhet” (EC 2016; DG External Relations 2020: 8).

Efter 2016 har intresset för EDTIB ökat. Framförallt har nya finansieringskanaler upprättats. De mest betydande är ett pilotprojekt som sedermera blev *Preparatory Action on Defence Research* (PADR). Vidare har *European Defence Industrial Development Programme* (EDIDP) etablerats samt europeiska försvarsfonden EDF som är ett centralt initiativ för materieförsörjningen i EU. EDF bildades 2021 och innehåller PADR och EDIDP. (DG External Relations 2020: 8). Ett nytt Direktorat för försvarsindustri och rymd har också bildats – *DG for Defense Industry and Space* (DEFIS) (Csernatori 2020: 1).

5.2 PADR

Försöken att främja integration mellan länder och bygga en starkare EDTIB började 2015 med ett pilotprojekt om €1,4 miljoner till EDA från EU:s budgetar 2014 och 2015. Även om initiativet var litet hade det en symbolisk betydelse genom att det visade engagemang. Pilotprojektet ersattes 2018 av PADR (2021) som finansierar grundforskning och som fick en mer betydande finansiering (€25 miljoner 2017, €40 miljoner 2018, och €25 miljoner 2019). Det taktiska syftet med PADR var att testa finansierings- och granskningsmekanismer, och etablera vilka prioriterade områden som skulle få finansiering för att få en positiv kapacitets- och förmågeutveckling (DG External Relations 2020: 9). Projekten med denna finansiering kunde endast få medel om produkten kunde säljas i EU. Programmet krävde

minst tre parter från olika medlemsländer och projekt med fokus på de prioriteter som är identifierade i förmågeutvecklingsplanen, som är en integrerad del av CARD. Exempel på projekt som har fått finansiering via PADR är OCEAN 2020 som fokuserar på kunskap om marina miljöer genom bemannade och obemannade system. Projektet fick €35 miljoner och leddes av det italienska försvarsföretaget Leonardo med 43 partners och 15 länder representerade (OCEAN 2020). Sverige är med i OCEAN 2020 genom Saab och UMS Skeldar. Sverige är med i flera PADR-projekt till exempel EuroSWARM: "Unmanned heterogenous swarm platforms" (FOI); GOSSRA: "Generic open soldier system reference architecture" (Saab); och ACAMSII: "Adaptive camouflage for the soldier II" (FOI) (FMV 2021).

5.3 EDIDP

PADR fokuserar på grundforskning medan EDIDP är inriktat på tillämpad forskning. EDIDP varade i två år och hade en total budget på €500 miljoner. EDIDP skulle främja industriprogram, deras konkurrenskraft och innovationer. Programmet var ett samfinansieringsprogram där EDIDP stod för en del av budgeten. Hur stor andel beror på projekten. Projekt som rör omvälvande teknologier får större stöd liksom genomförare som är små och mellanstora företag (Samtal FMV). Minst tre medlemsländer måste vara med i varje projekt. Vidare, för att stötta bredare CSDP-initiativ, kunde en bonus om 10 procent allokeras från *Permanent Structure Cooperation* (PESCO). All teknologi och tillgångar som utvecklades med EDIDP ägs av de ingående medlemsstaterna. Exempel på projekt som finansierats genom EDIDP är Medium Altitude Long Endurance Remotely Piloted Aircraft System (MALE RPAS) och European Secure Software Defined Radio (ESSOR) som fick €37 miljoner och är avslutat. Andra prioriterade finansieringsområden var att möjliggöra operationer; skydd och mobilitet för väpnad trupp; underrättelse, säker kommunikation och cyber (€80 miljoner); förmåga att genomföra avancerade operationer (bemannade och obemannade flyg) (€70 miljoner); innovativa försvarsteknologier stödda av artificiell intelligens med en särskild kanal för små och medelstora företag (€27 miljoner) (DG External Relations 2020: 9–10).

Sverige har deltagit i sex EDIDP projekt mellan 2019 och 2020. Till exempel i REACT: "Responsive electronic attack for cooperative task" (Saab); SEA DEFENCE: "Survivability, electrification, automation, detectability, enabling foresight of European naval capabilities in extreme conditions" (Saab); och PADIC: "Maritime surveillance capabilities. Coastal radars and passive sensors with associated relevant networks (CRPS)" (Saab). PADIC leds av Sverige liksom också EUDAAS: "European detect and avoid function based on new sensors and processing for RPAS integration into air-traffic management" (Saab) (FMV 2021).

5.4 PESCO

PESCO är ett mellanstatligt initiativ som bildades 2017 och kompletterar EDF, som PESCO stöttar finansiellt, och CARD, som hjälper medlemsstaterna att hitta nya möjligheter. PESCO ger medlemsstaterna möjlighet att gemensamt planera, utveckla och investera i gemensamma förmågeutvecklingsprojekt och förbättra den övergripande effektiviteten i missioner och operationer (PESCO 2021). Sverige deltar genom FMV som observatör i flera projekt och dessutom är Sverige deltagare i "EU Test and Evaluation Center, Airborne Electronic Attack (AEA)" och "Maritime Unmanned anti-Submarine System" (MUSAS). Dessutom deltar Försvarmakten i PESCO-projekt enligt sitt regleringsbrev 2021. Försvarmakten deltar i "EU Collaborative Warfare Capabilities" (ECoWAR), "Military Mobility" och "European Medical Command". Dessutom är man observatör i ytterligare tre projekt (FMV 2021).

5.5 EDF

På basis av pilotprojektet, PADR och EDIDP lanserades EDF 2021-2027. EDF hade en föreslagen budget på €13 miljarder. Denna summa minskades dock till €8 miljarder. EDF ger en klarare finansieringsmodell eftersom PADR och EDIDP uppgår i försvarsfonden. Men likväl kvarstår distinktionen mellan forskning och förmågeutveckling: €2,7 miljarder är vikta för gemensam forskning och €5,3 miljarder för gemensam förmågeutveckling (DEFIS 2021). Forskningen kan finansieras till 100 procent och förmågeutvecklingen till 20-80 procent med samfinansiering av medlemsstaterna (DG External 2020: 11-12). Många av reglerna för EDF är identiska med dem från PADR och EDIDP. Sverige har lämnat ansökningar till EDF men resultatet blir inte känt förrän sommaren 2022 (Samtal FMV).

5.6 Sammanfattning av EU:s satsningar

EU oroas av att medlemsstaterna enskilt inte har de resurser som behövs för att bygga en stark konkurrenskraftig försvarsindustriell bas. EU har därför öppnat nya kanaler, framförallt EDF, för att främja att stater samarbetar i materielprojekt och bidrar till en gemensam europeisk försvarsindustriell och teknologisk bas. Medlemsstaterna ingår i olika initiativ men det finns en bestående tendens att göra anskaffningar nationellt istället för internationellt. Av den totala anskaffningen utgörs enligt skattningar fortfarande huvuddelen av nationella kontrakt.

EDF finansierar än så länge forskning och utveckling och det kommer att dröja innan dessa projekt genererar anskaffningsprojekt (Samtal FMV).

Tabell 2 sammanfattar de olika EU-organ och initiativ som arbetar för att främja en gemensam teknologisk utveckling och materielanskaffning inom EU:s försvarssamarbeten.

Tabell 2. EU-organ och centrala initiativ som främjar internationellt samarbete och en gemensam försvarsindustriell bas EDTIB

Akronym	Namn	Kommentar
CSDP	Common Defence and Security Policy	EU:s försvars och säkerhetspolitik
EUGS	EU Global Strategy	EU:s globala strategi
EDA	European Defence Agency	Europeiska försvarsbyrån. Stöttar och implementerar EU:s försvarspolitiska initiativ.
EDAP	European Defence Action Plan	Effektivisera försvarsutgifterna, skapa en mer konkurrenskraftig innovativ industriell bas.
EDIDP	European Defence Industrial Development Programme	Program som stöttar försvarsindustrins konkurrenskraft och innovativa initiativ.
PADR	Preparatory Action on Defence Research	Föregångare till EDF:s forskningsdel.
PESCO	Permanent Structured Cooperation	Möjliggör olika typen av samverkan inom försvarsområdet.
EDF	European Defence Fund	Stödjer europeiska forskningsprojekt och förmågeutveckling som främjar en innovativ och konkurrenskraftig försvarsindustri.
IPSD	Implementation Plan on Security and Defence Policy	Startade årlig granskning av medlemsstaternas förmågeutveckling, utvecklades till CARD.
CARD	Coordinated Annual Review on Defence	Syftet att granska och bidra med bättre transparens av ländernas försvarssatsningar. Identifiera samarbetsområden.
DEFIS	DG for Defence Industry and Space	Är tillsynsorgan för EDF och upprätthåller upphandlingsregler i försvarssektorn.

6 Exempel på internationella materielprojekt där Sverige ingår

De projekt som tas upp i det här avsnittet är projekt som representanter hos aktörerna har omnämnt eller de har funnits beskrivna i tidigare litteratur. Samtalen kring projekten har framförallt rört genomförbarheten och faktorer som påverkar denna.

6.1 Excalibur

Exempel på ett framgångsrikt materielsamarbete är XM982 Excalibur. Excalibur är en 155 mm artillerigranat som utvecklats av Raytheon Missile Systems och BAE Systems Bofors AB. Granaten har bl.a. använts av den amerikanska armén i Afghanistan. I detta fall samarbetade Sverige och USA i utvecklingen och samarbetet var begränsat till två parter. Samarbetet löpte smidigt enligt den representant från FMV som var på plats i USA under de år granaten utvecklades (Samtal FMV).

6.2 IRIS-T

IRIS-T är en flygburen luftvärnsrobot med kort räckvidd som utvecklades i ett samarbete mellan Tyskland, Italien, Spanien, Canada, Grekland, Norge och Sverige. Produktionsfasen hade en annan landskonstellation: Tyskland, Spanien, Italien, Grekland, Sverige, Norge (Axelson och Lundmark 2010: 22). Samarbetet för utvecklingen av IRIS-T började 1995 och leveransen till det svenska flygvapnet påbörjades 2009. IRIS-T hade en tydlig huvudleverantör i tyska Bodensee Geräte Technik (BGT) och en tydlig första kund i Tyskland. Utvecklingen började 1995 och Tyskland mottog första leverans i december 2005 (Axelson och Lundmark 2010: 21; Olsson 2019: 90). Saab Bofors Dynamics AB var svensk part.

IRIS-T var FMV:s första internationella samarbete och beskrivs som ett av Sveriges mest lyckade internationella samarbeten. De svenska erfarenheterna pekar på att svenska styrkor i samarbetet har varit hög teknisk kompetens hos företagen och en tradition av bra samarbete med tyska myndigheter och företag. Tidigare bilateralt samarbete banade väg för samarbetet mellan Sverige och Tyskland (Axelson och Lundmark 2010: 21–22).

6.3 Meteor

Den flygburna luftvärnsroboten Meteor med lång räckvidd var ett samarbete mellan Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Italien, Spanien och Sverige. Länderna skrev under en formell avsiktsförklaring 1998. MBDA UK var kontraktsskrivande part med brittiska försvarsmyndigheten Defence Equipment & Support. MBDA UK ledde projektet och övriga deltagare var MBDA France, MBDA Germany, MBDA Italy, Inmize samt Saab Bofors Dynamics. Sverige, Frankrike och Storbritannien skrev på utvecklingskontrakt i juni 2001 och Italien, Spanien i september och december 2001. Tyskland skrev på först i december 2002. Trots vissa fördröjningar innan kontrakt slöts gick utvecklingen relativt snabbt efter starten i december 2002. Meteor hade en tydlig huvudleverantör i paneuropeiska MBDA och en tydlig drivande kund i Storbritannien. Det var Sverige som först tog roboten i bruk 2016. Svenska Saab Bofors Dynamics AB deltog i utvecklingen av både IRIS-T och Meteor. (Axelson och Lundmark 2010: 29). Även Meteor hänvisas ofta till som ett lyckat samarbete (Olsson 2019).

6.4 Ubåt Viking

Ubåt Viking är ett projekt som lyckades mindre väl. Viking-ubåtarna var en typ av ubåtar som skulle byggas av Viking Submarine Corporation, ett samarbetsprojekt mellan svenska Kockums, norska Kongsberg Defence & Aerospace och danska Odense Steel Shipyard i Danmark. Tanken var att utveckla en modern efterföljare till u-båtar av svenska Gotland-klassen. Sverige skulle köpa 2 ubåtar, Danmark och Norge 4 stycken vardera med start 2005 (Samtal FOI).

När den första fasen hade genomförts 2003 till en kostnad 176 miljoner kr drog Norge sig ur projektet, men Sverige och Danmark hade för avsikt att fortsätta utvecklingen. Finansieringen var säkrad fram till 2005 av regeringarna i Danmark och Sverige och ekonomiska förhandlingar pågick mellan svenska FMV och dess danska motsvarighet Sövaernets Materielkommando (SMK) (Ny teknik 2003). När den danska marinen drog sig ur och uppgav att de skulle sluta använda ubåtar 2004 dog projektet. Kockums fick i uppdrag att fortsätta utveckling av en ny ubåt i ett nytt projekt A-26 (Ny teknik 2005). Detta utvecklades så småningom till att Kockums skulle utveckla ubåtar i Blekingeklassen för den svenska marinen. Projektet avbröts 2014 pga. en konflikt mellan Kockums nya tyska ägare, ThyssenKrupp, och den svenska regeringen. ThyssenKrupp vägrade att skicka fullständiga upphandlingshandlingar till potentiella köpare och krävde att varje köpare skulle stå för hela utvecklingskostnaden. Saab förvärvade Kockums 2015 och i mars 2015 meddelades det att projektet hade startats om genom att den svenska regeringen placerade en formell beställning av två A26 ubåtar till en maximal kostnad av 8,2 miljarder kr. Ordern för de två ubåtarna har placerats hos Saab Kockums, dessa ska levereras 2022 (Samtal FOI).

Sammanfattningsvis så hindrades projektet av ändringar i de nordiska ländernas säkerhetspolitiska inriktningar och en konflikt med den tidigare tyske ägaren.

6.5 Helikopter NH90/Helikopter 14

Under 1980-talet etablerades två europeiska samarbetsprojekt för helikoptrar, EH101 och NH90. Frankrike, Tyskland, Italien, Nederländerna och Storbritannien initierade ett Nato samarbete för att utveckla och anskaffa en medeltung militär transporthelikopter, 1987 lämnade dock Storbritannien samarbetet och fokuserade på EH101. Övriga länder bildade NAHEMA (Nato Helicopter Management Agency) som var kravställare och kund i projektet. Samtidigt bildade ländernas inhemska flygindustrier – Eurocopter (Frankrike/Tyskland), Agusta Westland (Italien), Fokker (Nederländerna) – konsortiet NHI (NHI Industries/Nato Helicopter Industries). NHI har varit motpart till NAHEMA med uppgift att utveckla, tillverka och marknadsföra NH90. År 1992 tecknade NAHEMA kontrakt med NHI om att utveckla NH90.

NH90 utvecklades i två varianter: TTH (Tactical Transport Helicopter) för markoperativa insatser och NFH (NATO Frigate Helicopter) för sjöoperativa insatser. Det är en avancerad helikopter med kompositskrov, låg radarsignatur, helelektro-nisk styrning. År 2000 skrev NAHEMA kontrakt med NHI om tillverkning av 366 stycken NH90 (NHI 2000). Den första serietillverkade NH90 (TTH) var tysk och flög första gången i maj 2004 (NHI 2006). Tyskland blev också det första landet som tog NH90 i tjänst 2006. Året därpå tog Sverige som första exportkund emot en serieproducerad NH90, Det dröjde dock till 2010 innan den första serieproducerade NFH levererades, vilken togs emot av Nederländerna (Samtal FOI, f.d. FMV).

I Sverige är Helikopter NH90 benämnd Helikopter 14. Hösten 1999 bildade Sverige tillsammans med Norge, Finland och Danmark organisationen Nordic Standard Helicopter programme (NSHP). Syftet var att genomföra ett nordiskt samköp av en medeltung helikopter som vid sidan av sänkta anskaffningskostnader bedömdes kunna ge samordningsvinster inom flygunderhåll och utbildning. FMV skickade ut anbudsinfordran för NSHP:s räkning i november 1999. I september 2000 fattade NSHP beslut om att två kandidater skulle gå vidare. NH90 och Sikorsky S-92. Danmark valde dock att själva behålla en tredje kandidat, EH Industries EH 101. Under 2001 gick meningarna isär mellan länderna om vad som kunde vara en lämplig helikopter och FMV bedömde att det skulle vara svårt att finna en samnordisk lösning. I juni 2001 valde Danmark att lämna NSHP. Danmark kom senare att välja EH 101 framförallt då helikoptern hade en längre räckvidd än NH90. Succesivt minskade samarbetet mellan övriga länder, bortsett från själva upphandlingen, för att helt upphöra. Sverige valde NH90 trots att FMV hade förordat Sikorsky-92 då man ansåg att det var viktigt att välja den helikopter som Norge och Finland redan hade valt (Samtal FMV; FOI, f.d. FMV).

NH90 är ett exempel på projekt som lett till fördröjningar och fördyringar pga. väldigt många aktörer och otydlig projektledning. Flera faktorer ledde fram till detta. Tydligt ledarskap saknades i planeringen. Det var 14 kundländer med unika krav och kravspecifikationerna tog 2 år att förhandla fram. Sverige ville till exempel ha ståhöjd för sjukvårdspersonal vilket krävde förhöjt tak på kabinen. Dessa speciella krav ledde till ytterligare förseningar. Till slut hamnade man på över 20 olika varianter. Produktionen var spridd mellan 6 länder: Sverige, Finland, Frankrike, Tyskland, Italien och Nederländerna (Samtal FMV; FOI, f.d. FMV medarbetare). Trots problemen i utvecklingen har NH90 kunnat säljas till många länder. NH90 är anskaffad av 14 länder och i augusti 2020 hade 419 helikoptrar levererats (NHI 2021; se även Olsson 2019).

6.6 AMOS

Advanced MOrtar Systems (AMOS)⁷ är ett system för granatkastare som består av dubbla tornmonterade 120mm granatkastare som kan monteras på såväl land-baserade fordon som sjöbaserade farkoster.

Utvecklingen med granatkastartornet AMOS påbörjades på 1990-talet. Regeringen finansierade projektet med 1,3 miljarder kr och det var ett av tio strategiska projekt som regeringen hade beslutat att genomföra (Undén 2014). Under 2000 beslutade regeringen att projektet skulle genomföras tillsammans med Finland. Samarbete etablerades mellan FMV och finska MATLE och finska Patria Vammass AB och svenska Hägglunds Vehicle AB. När Finland inte fick besked om att Sverige skulle kunna verkställa projektet fullt ut gjorde Finland egna beställningar och det blev två materielprojekt som utvecklades parallellt. Sverige valde sedan att avbryta AMOS-projektet till förmån för andra projekt. Då hade Sverige spenderat 670 miljoner kr och det tillkom 190 miljoner kr för avvecklingskostnaden för genomförda beställningar som avbröts (Undén 2014).

Den finska försvarsindustrin var initiativtagare till projektet. Systemet skulle användas både för nationellt och internationellt bruk. Det fanns ett finskt intresse att få med samarbetsparter i projektet. Tanken om ett nordiskt samarbetsprojekt väcktes i Norge, Sverige och Danmark och det fanns goda intentioner och initialt en gemensam målbild. Den gemensamma målbilden splittrades emellertid och Norge och Danmark hoppade av projektet. Slutligen var det bara Finland och Sverige kvar som upprättade ett MoU. När en gemensam beställning av studie skulle tecknas kunde länderna inte enas om vilka mål och innehåll den skulle ha och vid vilken tidpunkt finansiering skulle ske. Sverige kunde inte fatta beslut om studieverksamheten och Finland agerade ensamt. Att länderna inte kunde enas om kravställningarna innebar i praktiken att två projekt löpte parallellt och att det i

⁷ På svenska benämnd SplitterSkyddad Granatkastare 120 mm (SSG 120).

praktiken inte var något samarbete. (Undén 2014). Projektet är ett exempel på att man inte har lyckats enas om gemensamma förmågekrav.

6.7 Archer

Diskussioner om ett nytt artillerisystem inleddes på 1990-talet och skulle i Sverige ersätta artillerisystemet Haubits 77B. Projektet Archer började som ett samarbetsprojekt mellan Sverige och Danmark, men Danmark drog sig ur 2006. Anskaffningen föregicks av ett studieprojekt APS 2000 (Artilleripjäns splitter-skyddad). Norge anslöt sig till projektet 2004 och ett samarbetsavtal mellan Sverige och Norge upprättades. Norsk industri som är statsägd till 50 procent hade krav på motköp. Sverige och Norge skulle upphandla sammanlagt 48 Archer-system av BAE System Bofors AB. Norge ställde köp av Protector (en vapenstation, RWS, Remote weapon station), som produceras av Kongsberg Defence Systems, Norge och Thales, Frankrike) som motköpskrav. I december 2013 beslutade dock den norska regeringen att avbryta samarbetet (Undén 2014). Norge fick då betala sin del av utvecklingskostnaden (Samtal FMV).

I början av projektet var den strategiska målsättningen med projektet tydlig: Två länder ett artillerisystem. Syftet var att stärka det nordiska samarbetet och kostnadseffektivisera genom att dela på utvecklings- och driftskostnader. På sikt kunde man spara pengar genom att skapa en gemensam organisation och genomföra gemensamma utbildningar. Bofors Systems AB var det svenska företaget i samarbetet. I Norge handlade det om att köpa ett system snarare än om ett utvecklingsprojekt (Undén 2014; Samtal FMV)).

Projektet avbröts av Norge 2013. Processen visar att man inte hade gått igenom de strategiska målsättningarna så att alla var överens. Allteftersom processen utvecklades gick målbilderna isär. Från svensk sida var besparingsskäl en viktig komponent. I Sverige fanns en intention att utveckla materiel i samarbete med andra om det inte gick att anskaffa direkt på marknaden. Genom samarbete skulle också kunna spara på kostnaderna för vidmakthållandet och nå en långsiktig besparing. Länderna har en liknande kultur och demokratiska värderingar. Men vad avser upphandlingar av materiel skiljer sig länderna från varandra. Vidare fanns olikheter i hur ledning och industriuppbyggnad fungerade. Språket var också ett problem och ledde till missförstånd (Undén 2014; Samtal FMV).

6.8 Bandvagnar

Sverige beslutade 2019 att anskaffa bandvagnar i ett internationellt projekt som Sverige skulle leda. Ursprungligen skulle sex länder ingå: Sverige, Tyskland, Nederländerna, Frankrike, Storbritannien och Finland. Avtal med BAE Systems Hägglunds slöts i april 2020 med fyra länder, Sverige, Nederländerna, Tyskland och Storbritannien, med avsiktsförklaringen om upphandling av nya vagnar som

bygger på den senaste versionen av Bandvagnssystem 410 (BvS10). Detta är ett anskaffningsprojekt och FMV leder anskaffningen. Mycket tid inledningsvis ägnades åt att diskutera en gemensam kravspecifikation och att lära känna varandra och respektive nationella regler och krav. Representanten från FMV understryker vikten av att man investerar mycket tid i början av ett projekt vilket ledde till att projektet sedan fungerade (Samtal FMV). Upphandlingen omfattar mellan 500 och 900 bandvagnar. Den stora beställningen omfattar en trupptransportversion, en för logistik och en sjukvårdsversion av vagnen. Sverige ska anskaffa minst 200 bandvagnar enligt FMV. Förutom Sverige använder Tyskland, Storbritannien tidigare versioner av BAE Systems Hägglunds Bandvagn 410. Projektet har haft ett projektkontor i Sverige som har förhandlat olika versioner och kontrakt. Första leveranserna till de fyra länderna ska ske 2023 (Försvarsmakten 2021).

Projektet är exempel på ett lyckat anskaffningsprojekt där Sverige lett processen med deltagande av Tyskland, Nederländerna och Frankrike.

6.9 Bogserbåtar

Sverige inledde 2014 ett samarbete med Nederländerna angående anskaffning av bogserbåtar. Samarbetet var med holländska Defensie Materieel Organisatie (DMO) under det holländska försvarsministeriet. Samarbetet föregicks av att man hade ett regelbundet utbyte inom MoU och 2012 diskuterade och avtalade FMV och DMO om en gemensam anskaffning av bogserbåtar. Nederländerna ledde projektet. Danmark var med i början av diskussionerna men hoppade av projektet. Därefter gjordes en konkurrensupphandling som vanns av Damen Shipyards som har ett 30–40-tal varv i världen. År 2014 skrevs kontrakt mellan DMO och Damen Shipyards. Sverige köpte 2 bogserbåtar och Nederländerna 3. Den svenska kostnaden var 156 miljoner kronor. Den svenska båten heter Bogserbåt Hector. Båtarna byggdes av Dahmen Shipyards Galati i Rumänien (Samtal FMV).

Försvarsmakten hade en annan kravställning än holländarna men de fick till viss del kompromissa även om de svenska båtarna anpassades till svenska förmågekrav. Sverige hade vissa särkrav bl. a. att båten skulle ha isbrytarförmåga och isolering av maskinrummet. Holländarna hade krav på hybridframdrivningssystem för att kunna köra elektrisk drift i hamnområden. De svenska båtarna drivs av diesel. År 2015 sjösattes båtarna och seglade till Nederländerna och därefter till Sverige. Materielöverlämningen till Försvarsmakten skedde i december 2015 (Samtal FMV).

Parterna har också ett utbyte vad gäller vidmakthållandet. Underhållet sköts av Dahmen Oskarshamnsvärdet. Det framhålls att det kontinuerliga utbytet som Sverige har med Nederländerna på den marina sidan inom MoU underlättade samarbetet och tack vare det kunde ett "Implementing Arrangement" för uppstartsfasen och ett "Project Arrangement" komma till stånd relativt snabbt. Att man redan hade ett kontinuerligt utbyte hade stor betydelse för förtroendet mellan

parterna och det var en fast grund att stå på. Vidare utmärker sig projektet av att det levererades på tid inom kostnadsramen (Samtal FMV).

Projektet ses som lyckat även om det finns detaljer som kunde ha gjorts smidigare. Lärdomar från detta projekt är bl. a. att det är viktigt att inse att Försvarsmakten anskaffar örlogsfartyg och inte civila båtar. Det är Regler för militär sjöfart (RMS) som gäller för dessa. RMS skiljer sig från reglerna för civil sjöfart (Samtal FMV).

6.10 Nordic Combat Uniform (NCU)

Nordic Combat Uniform system (NCU) är ett samarbete mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige för att köpa ett system för stridsuniformer med tillbehör. Norge leder projektet och budgeten ligger på €425 miljoner. Det är ett projekt inom ramarna för NORDEFCO (ej daterat), och det tekniska upplägget (Technical Arrangement, TA) är utvecklat av Cooperation Armaments Working Group Nordic Combat Uniform (COPA ARMA WG NCU). TA fastställer ramarna för samarbetet med målet att etablera ett multifunktionellt uniformssystem som passar under olika förutsättningar. Även i detta projekt har mycket tid lagts på att komma överens om kravspecifikationerna (Samtal FMV). Projektet var i upphandlingsfas i juni 2021. I februari 2022 slöts avtal med den norska leverantören Oscar Pedersen AS. Kontraktet löper över 7 år.

6.11 Sammanfattning av materielprojekt och NORDEFCO:s riktlinjer

Det är svårt att utifrån dessa exempel generalisera om vad som gör ett internationellt projekt lyckat eller inte. Varje projekt har sina egenheter. Gemensamt för de projekt som har lyckats är dock att parterna har lagt mycket tid i början av projektet på att lära känna sina samarbetspartners och utröna i vilka delar av projektet man har haft en gemensam kravbild.

Det är tydligt att rena anskaffningsprojekt är enklare än utvecklingsprojekt och det är enklare att samarbeta med färre parter. Bogserbåtarna är ett exempel på ett välfungerande anskaffningsprojekt mellan två parter. Samtidigt är Excalibur ett exempel på ett lyckat utvecklingssamarbete mellan två parter. Exemplet med NH90 visar hur komplext det kan bli med många aktörer och detta leder till förseningar och att budgetar inte hålls. Men även mindre samarbeten kan krångla som projekten Amos och Archer visar.

Det som har framhållits i samtal med aktörerna är vikten av att lägga mycket tid initialt för att lära känna motpartens kontext och system. Från början behöver man ta reda på i vilka avseenden man har gemensamma krav och vilka särkrav och nationella regleringar som kan påverka processen. Att det finns en pågående strukturerad dialog i arbetsgrupper inom existerande internationella format innan

samarbetet ska påbörjas och att man känner förtroende för varandra är värdefullt. Parterna måste också kunna kompromissa.

Tabell 3 sammanfattar de projekt som har presenterats.

Tabell 3. Sammanställning av presenterade projekt

Materiel	Vapenslag	Länder som deltog i utvecklingen/anskaffningen
Excalibur	Armén	USA. Sverige
IRIS-T	Flygvapnet	Tyskland, Spanien, Italien, Grekland. Norge, Sverige
Meteor	Flygvapnet	Storbritannien, Frankrike, Tyskland, Italien, Spanien, Sverige
Ubåt Viking	Marinen	(Norge), (Danmark), Sverige.
NH90/Helikopter 14	Flygvapnet	Frankrike, Italien, Tyskland, Nederländerna, Norge, Finland, Sverige
Amos	Armén	(Danmark), Finland, (Sverige).
Archer	Armén	(Danmark), (Norge), Sverige.
Bandvagnar	Armén	Nederländerna, Tyskland, Storbritannien, Sverige
Bogserbåtar	Marinen	Nederländerna, Sverige
NCU	Samtliga	Danmark. Finland, Norge, Sverige

Not: Länder som står inom parentes lämnade projektet i förtid, vilket lett till att projektet avbrutits.

NORDECO:s riktlinjer

NORDEFCO (2019) har tagit fram en Project Development Guide (NPDG) för att etablera processer och riktlinjer för hur NORDEFCO:s gemensamma projekt ska genomföras. Det är en praktisk guide för att underlätta hanteringen av olika kritiska frågor, minska risker och se till att tidigare erfarenheter tas tillvara. Guiden understryker vikten av att specificera vilka mål ett samarbete har och att man når en gemensam förståelse för projektet hos parterna från början. Ett TA ska ingå så tidigt som möjligt.

NPDG poängterar också att det är viktigt att kommunicera med ländernas respektive linjeorganisationer och andra berörda parter om vad som är projektets målsättningar. Fördelarna med samarbetet både på kort och lång sikt måste kommuniceras till departement och ministerier så att projektet får stöd från de länder som är representerade. Potentiella risker måste identifieras och bedömas. Dessa kan gälla: försörjningskedjor, nationell lagstiftning, nationella upphandlingsregler, finansiering, att arbetsgruppens ansvar och mandat inte är tillräckligt definierat i TA, orealistiska tidsmål, etc. Ett samarbete behöver försäkra sig om att NORDEFCO-strukturen förstår och stödjer projektet, vilket görs genom att kommunicera de identifierade fördelarna. Likaså måste arbetsgruppen försäkra sig om det nationella stödet. Guiden ger vidare en detaljerad beskrivning av vilka steg som den arbetsgrupp som ska genomföra ett projekt ska följa.

NPDG är ett exempel på ett initiativ som ska minska friktionerna i internationella samarbeten och adresserar de utmaningar som gäller genomförandet av projekt. Guider av typen NPDG där man systematiskt beskriver processer och ger riktlinjer är ett steg i rätt riktning för att förbättra samarbetens möjlighet att lyckas.

7 Slutsatser

Internationella materielsamarbeten styrs av politiska ställningstaganden och styrning och mål för samarbeten ges genom propositioner, regleringsbrev och särskilda beslut. Internationella samarbeten har många ingående aktörer och Sverige är representerat i en rad internationella format som skapar förutsättningar för samarbeten men de bildar också en komplex struktur att koordinera. EU har det senaste decenniet försökt få till stånd mer europeiskt materielsamarbete och främjar skapandet av en gemensam försvarsindustriell bas EDTIB. Det försämrade säkerhetspolitiska läget gör att Europa behöver en starkare försvarsindustriell autonomi, men av liknande skäl ser enskilda EU-länder till sin egen suveräna förmåga och kapacitet och satsar ofta nationellt. EU:s olika initiativ syftar till att skapa incitament för fler gemensamma satsningar.

I inledningen presenterades tre forskningsfrågor som har diskuterats i texten och som jag återknyter till här.

7.1 Hur koordinerar Sverige internationella materielsamarbeten och vilka är de centrala internationella samarbetsformat som Sverige deltar i?

Sverige har en strukturerad infrastruktur för att hantera internationella materielsamarbeten. Försvarsdepartementet ansvarar för det bilaterala och multilaterala samarbetet. Det bilaterala samarbetet koordineras genom MoU-kommissionerna som samlar representanter för försvarsmyndigheterna och försvarsföretagen. Koordineringen av det multilaterala samarbetet är mer delegerat till försvarsmyndigheterna. Sverige ingår i en lång rad internationella samarbetsformat som ska underlätta att man får till stånd materielsamarbeten. FMV ansvarar från svensk sida för all upphandling inom Sveriges internationella materielsamarbeten.

Inom MoU-kommissionerna kan länderna föra en strukturerad dialog som kan leda till materiellprojekt. I det multilaterala samarbetet ingår Sverige i centrala samarbetsformat som EDA och Nato har. Dessutom ingår man i OCCAR, LoI FA och NORDEFCO. Dessa samarbetsorgan har regelbundna möten inom vilka olika faktorer, som t ex förmågemål, diskuteras och kan ge upphov till samarbeten mellan parterna. Att känna förtroende till sina partners är en viktig komponent för att samarbeten ska bli av och lyckas.

7.2 Vad gör EU för att ge incitament till internationella samarbeten och främja utvecklingen av EDTIB?

EU:s globala strategi EUGS antogs 2016 och vill främja utvecklingen av en gemensam försvarsindustriell bas, EDTIB. För detta krävs att materielsamarbeten mellan medlemsstaterna ökar. EDTIB motiveras med säkerhetsskäl, Europa behöver en strategisk autonomi vad gäller försvarsindustri. Dessutom finns starka ekonomiska skäl. De nationella försvarsbudgetarna räcker inte till för att skapa den konkurrenskraftiga försvarsindustri som framtiden kräver. Det sker mycket duplicering i framtagningen av materiel inom EU och EU har 178 större vapensystem kontra USA:s 30, vilket ses som ineffektivt, speciellt om man ser till att EU har hälften så stora försvarsutgifter. Sedan 2016 har olika finansieringsinitiativ som EDIDP, PESCO och PADR etablerats för att främja samarbeten inom förmågeutveckling och försvarsforskning i Europa. År 2021 inrättades EDF som EDIDP och PADR ingår i. Detta ger ett tillskott på €8 miljarder 2021–2027.

Samtidigt har länderna i Europa en hög preferens för strategisk nationell autonomi och vill ha säkra nationella försörjningskedjor av försvarsmateriel. Man använder Artikel 346 i TFEU för att begränsa upphandlingarna till inhemska aktörer med hänvisning till ”väsentliga säkerhetsintressen” eller söker undantag med stöd av Försvarsupphandlingsdirektivets Artikel 13. Sverige är restriktivt vad gäller internationella upphandlingar på områden som rör ”väsentliga säkerhetsintressen” då man prioriterar nationell kompetensutveckling och försörjningstrygghet. Fortfarande är en hög andel av materielprojekten i EU, omkring 80 procent, nationella. Motsvarande andel för Sverige är 85 procent. Förutom att länder vill skydda sin egen försvarsindustri och ”väsentliga säkerhetsintressen” finns det flera anledningar till detta. EU definierar sig inte som en världsmakt, istället definierar de olika nationerna sina behov på nationell nivå. Olika länder har olika tidshorisont och kravspecifikationer för olika anskaffningar av materiel och nationella, snarare än EU:s, prioriteringar reflekteras följaktligen i anskaffningsprogrammen.

Trots detta kommer internationella samarbeten inom materielanskaffning och materielutveckling sannolikt att öka med tanke på teknikutvecklingen. Teknikutvecklingen kräver att man samlar resurserna och inte splittrar dem på många nationella projekt. EU:s medlemsstater har för många små projekt som ofta duplicerar varandra och detta innebär att man slösar med knappa resurser och försvarsbudgetarna är ytterst begränsade.

Det finns olika rekommendationer för hur de internationella samarbetena i Europa kan förbättras. På det politiska planet behöver man utnyttja de förmågemål som regeringarna redan har kommit överens om och utifrån dessa ta fram mer detaljerade processer för hur man ska komma överens om specifika förmågekrav i

ett program. Regeringar och försvarsmyndigheter bör fokusera på den operationella förmågan och låta industrin hitta de tekniska lösningarna. Industrin bör involveras från början i definieringen av kraven. Regeringarna behöver harmonisera sina budgetcykler för gemensamma program och införa flerårsbudgetar och investera tillräckligt i början av programmen. Gemensam FoT behöver öka i Europa, vilket på sikt kan leda till fler gemensamma materielprojekt (Darnis 2007: 29–35).

7.3 Vad kan vi lära av tidigare internationella materielsamarbeten? Finns det framgångsfaktorer och utmaningar?

Utifrån de projekt som har beskrivits i rapporten och som betraktas som relativt framgångsrika kan det konstateras att centrala framgångsfaktorer är att man har konstruktiva relationer med sina partners och dialogen bör ha startats redan innan projektet blir aktuellt. Förtroendeskapande aktiviteter tar tid. Effektiv och tydlig projektledning med tydliga mandat för dem som ska genomföra projektet är en annan viktig faktor. Färre parter gör projekten enklare, men som har konstaterats ovan kan även bilaterala projekt bli komplicerade. Den säkerhetspolitiska inriktningen hos olika länder måste också vara stabil. Det händer att länder hoppar av, ibland med stor dramatik som i fallet när Australien bröt ett ubåtsavtal med Frankrike 2021, men även avhopp i nordiska bilaterala projekt av Danmark och Norge (U-båt Viking, Archer) skapade besvikelse och stärker inte förtroendet mellan parterna. Även Sverige har hoppat av ett projekt med Finland (AMOS) då man inte kunde komma överens om innehållet i den förberedande studien och i finansieringsfrågor.

Utveckling och anskaffning innebär tekniska utmaningar vad gäller upphandlingsprocedurer. En nationell upphandlingsprocess är i sig komplex och att lägga till ytterligare parter leder till en ytterligare komplexitet. Detta är en orsak till att europeiska regeringar inte samverkar mer om materiel trots att de har liknande förmågemål. Ett första led till framgångsrikt samarbete är att identifiera i vilka delar som de ingående parterna har gemensamma kravspecifikationer och vilka nationella regleringar och andra förutsättningar som finns.

Att man vill skydda inhemsk försvarsindustri är en annan orsak till att samarbeten påverkas. Vissa länder har en speciell relation till sin industri som i hög grad är statsägd. Andra länder har en nationell närvaro i försvarsindustrin men önskar ägarskap av teknologi snarare än industri. Försvarsföretagen agerar på en speciell marknad eftersom det bara är stater som är legitima köpare av militär materiel och det är långsiktiga projekt med krav på vidmakthållande över flera decennier.

Dessutom finns exportrestriktioner som innebär att man inte kan exportera materiel som innehåller utländska komponenter helt fritt. Det finns också länder som har industri inom vissa nischer och vill bevara den. Slutligen finns det länder som inte har någon försvarsindustri och köper från ”hyllan”. Dessa olika utgångspunkter försvårar internationella samarbeten. Många länder tillämpar dessutom motköp som innebär att landets försvarsindustri ska få beställningar som motsvarar landets bidrag i ett internationellt projekt. Motköp är ett hinder i internationella samarbeten men en faktor som är svår att fasa ut eftersom det används för att behålla industri och sysselsättning och säkra tillgången på materiel nationellt.

Tekniskt ska programmen ha ett livstidsperspektiv. Vidmakthållandet av materielen kan vara lika kostsamt som anskaffningen. Man bör använda integrerade internationella projektgrupper som har mandat att styra projekt och minska antal faser i projekten. Kommunikationen med de nationella linjeorganisationerna måste vara god så att projekten har stöd i alla led.

NORDEFECO (2019) har tagit fram en guide för hur samarbetsprojekt kan bedrivas för att öka chansen att projekt lyckas. Lyckade projekt som t ex anskaffningen av bogserbåtar tillsammans med Nederländerna bygger på att parterna har haft en strukturerad dialog före projektet och man har fokuserat på gemensamma krav och visat kompromissvilja. Centrala förutsättningar för att ett internationellt materiel-samarbete ska kunna genomföras rent praktiskt är:

- Ett starkt integrerat projektteam som kan kombinera och göra syntes av nationella krav till sammangängade gemensamma mål;
- Förståelse för att förhandlingsprocessen tar tid och att man måste lära känna varandra och utveckla ett förtroende mellan parterna;
- Tydlighet vad gäller varje lands väsentliga krav och en villighet att kompromissa vad gäller mindre viktiga krav. Ju mer regeringar uttrycker kraven i operationella termer desto bättre.

Sammanfattningsvis visar genomgången av projekt att just dessa tre faktorer ökar sannolikheten för att projekten blir framgångsrika.

Utmaningarna består på EU-nivå med att skapa en gemensam EDTIB och öka det europeiska materielsamarbetet. EDF och andra program spelar här en nyckelroll för att implementera den gemensamma säkerhetspolitiken CSDP, den globala strategin EUGS och EU:s övriga initiativ för att stärka försvarssamarbetet i Europa. Mot EU:s strävanden att skapa en EDTIB står nationella preferenser att ha kontroll över materielförsörjningen.

8 Referenser

- Axelsson, Mattias och Lundmark, Martin (2010) *Förutsättningar för försvarsmaterielsamarbeten mellan företag*, FOI-R--3108--SE.
- Csernaton, Raluca (2020) "EU Security and Defense Challenges: Toward a European Defense Winter?" *Carnegie Europe*
<https://carnegieeurope.eu/2020/06/11/eu-security-and-defense-challenges-toward-european-defense-winter-pub-82032> (hämtad 2021-11-22)
- Darnis, Jean-Pierre, Gasparini, Giovanni, Grams Christoph, Keohane, Daniel, Liberti Fabio, Maulny, Jean-Pierre, Stumbaum, May-Britt (2007) "Lessons learned from European defence equipment programmes", Institute for Security Studies, *Occasional Paper*, 69, oktober.
- DEFIS (2021) *The European Defence Fund*, https://ec.europa.eu/defence-industry-space/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf_en (hämtad 2021-12-08).
- Dir. (2020:119) Kommittédirektiv. En materielförsörjningsstrategi för det militära försvaret. Beslut vid regeringssammanträdet 12 november 2020.
- DG External Relations (2020) *The EU's Defence Technological Base*, January.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603483/EXPO_IDA\(2020\)603483_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2020/603483/EXPO_IDA(2020)603483_EN.pdf) (hämtad 2021-11-28).
- DEFIS (2021) *The European Defence Fund*, https://ec.europa.eu/defence-industry-space/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf_en (hämtad 2021-12-08).
- EC (2013) *New Deal for European Defence*, European Commission,
<https://www.statewatch.org/media/documents/news/2013/nov/eu-com-defence.pdf> (hämtad 2021-12-02)
- EC (2016) *European Defence Action Plan: Towards a European Defence Fund*, European Commission,
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_4088 (hämtad 2021-11-21)
- EDA (2004) *European Defence Agency*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=URISERV:procent3Ar00002> (hämtad 2021-09-01).
- EDA (2020) *Card Report* <https://eda.europa.eu/docs/default-source/reports/card-2020-executive-summary-report.pdf> (hämtad 2021-11-22).
- EDA (2021) *Defence data* <https://eda.europa.eu/> (hämtad 2021-10-27)
- ETF (2021) *The European Defence Fund*, https://ec.europa.eu/defence-industry-space/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf_en (hämtad 2021-11-04)
- EU (2016) *EU Defence Action Plan*,
https://eeas.europa.eu/sites/default/files/20161130_factsheet_edap.pdf (hämtad 2021-11-01).
- EU (2016a) *Implementation Plan on Security and Defence*
https://eeas.europa.eu/sites/default/files/implementation_plan_on_security_and_defence_02-03-2018_jus_0.pdf

- EU (2018) *Common Security and Defence Policy (CSDP)*
https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/431/common-security-and-defence-policy-csdp_en (hämtad 2021-12-02)
- Fiott, Daniel (2019) *Defence Industrial Cooperation in the European Union*, London and New York, Routledge.
- FMV (2021) Svenskt deltagande i /EDIDP 2019, 2020/ PADR och dess pilot och /FMV:s/Försvarsmaktens pågående Pesco-projekt. Powerpoint presentation 2021-12-01.
- FMSI (2015) *Försvarsmaktens Strategiska Inriktning 2015*, Försvarsmakten. [Å1 *Försvarsmaktens Strategiska Inriktning 2015 ändringsutgåva 1*].
- FMSI (2021) *Försvarsmaktens Strategiska Inriktning 2021-2030*. FM2021-7333:1, 2021-03-19.
- FOI (2013) *Strategi för FOI:s internationella verksamhet*, FOI STYRDOK 2013-160.
- Fö (2013:B) *Försvarspolitiskt samarbete – effektivitet, solidaritet, suveränitet*. Rapport från utredningen om Sveriges internationella försvarspolitiska samarbete, Regeringskansliet.
- Försvarsmakten (2021) "Försvarsmakten får 200 nya bandvagnar", 3 maj, Försvarsmakten, Aktuellt, <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2021/05/forsvarsmakten-far-200-nya-bandvagnar/> (hämtad 2021-11-28)
- Försvarsupphandlingsdirektivet (2009/81/EC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32009L0081> (hämtad 2021-11-29).
- ISP (2021) Inspektionen för strategiska produkter, <http://www.isp.se/sa/node.asp?node=401> (hämtad 2021-09-01).
- Lag (2009:1029) Lag om upphandling på försvars och säkerhetsområdet, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20111029-om-upphandling-pa-forsvars--och_sfs-2011-1029 (hämtad 2021-11-29).
- Lundmark, Martin, Oxenstierna, Susanne (2016) *Koordinering och prioritering av internationella samarbeten inom materiel- och logistikområdet*, FOI-R--4388--SE, december.
- Nato (2018) *EU-NATO Joint Declaration defines seven areas of cooperation between EU and NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm (hämtad 2021-11-01).
- NHI (2000) *Four European nations give production go ahead for the NH90 programme*, http://www.nhindustries.com/publications/en/ref/FOUR-EUROPEAN-NATIONS-GIVE-PRODUCTION-GO-AHEAD-FOR-THE-NH90-PROGRAMME_303.html (hämtad 2021-09-01).
- NHI (2006) *Germany Receives its First Batch of NH90*, http://www.nhindustries.com/publications/en/ref/GERMANY-RECEIVES-ITS-FIRST-BATCH-OF-NH90_351.html (hämtad 2021-09-01).
- NHI (2021) NHIndustries, <http://www.nhindustries.com/website/en/ref/home.html> (hämtad 2021-09-01).

- NORDEFECO (2015) *Annual report 2015*,
http://www.government.se/globalassets/regeringen/dokument/forsvarsdepartementet/rapporter/nordefco-annual-report-2015_webb.pdf
 (hämtad 2021-09-01).
- NORDEFECO (2019) *The NORDEFECO project development guide*, NORDEFECO, 15 oktober.
- NORDEFECO (ej daterat) Nordic Combat Uniform system (NCU)
<https://www.nordefco.org/commonuniform>, (hämtad 2021-08-30).
- Nordlund, Peter, Olsson Per, Jonsson Ulf, Bäckström Peter (2016) *Effektiv materielförsörjning. Utveckla, anpassa eller köpa från hyllan?*, FOI-R--4265--SE.
- Ny teknik (2003) "Nordiskt ubåtsprojekt fortsätter utan Norge", 3 juni
<https://www.nyteknik.se/digitalisering/nordiskt-ubatsprojekt-fortsatter-utan-norge-6447431> (hämtad 2021-08-13).
- Ny teknik (2005) "Kockums utvecklar ny ubåt åt försvaret", 1 juni,
<https://www.nyteknik.se/digitalisering/kockums-utvecklar-ny-ubat-at-forsvaret-6441167> (hämtad 2021-08-13).
- OCCAR (ej daterat) *ESSOR – European Secure Software defined radio*,
<http://www.occar.int/programmes/essor> (hämtad 2021-11-29).
- OCCAR (2021) OCCAR, <http://www.occar.int/> (hämtad 2021-09-01)
- OCEAN (2020) *About us*, <https://ocean2020.eu/about-us/who-we-are/>
 (hämtad 2021-11-18).
- Olsson, Per (2019) *Pang för pengarna – en ESO-rapport om Sveriges militära materielförsörjning*, Rapport till Expertgruppen i offentlig ekonomi, SOU 2019:17.
- Olsson, Per (2021) Väsentliga säkerhetsintressen (VSI) – tolkning, problematisering och förslag på åtgärd, FOI Memo 7556.
- Ottosson, Björn, Almén, Oscar, Aronsson, Albin, Gunnarson, Carina, Granholm, Niklas, Hagström, Frisell, Eva, Neuman Bergenwall, Samuel, Widacher Hsiung, Christopher, Rydqvist, John (2021) *Aukus - politiska reaktioner och strategiska implikationer*, FOI Memo 7620
- PADR (2021) *About PADR* https://ec.europa.eu/defence-industry-space/eu-defence-industry/preparatory-action-defence-research-padr_en
 (hämtad 2021-11-04)
- PESCO (2021) *About PESCO*, <https://pesco.europa.eu/#about> (hämtad 2021-12-01)
- Prop. 2008/09:140 *Ett användbart försvar*, Regeringen.
- Prop. 2013/2014:1 *Budgetpropositionen för 2014*, Regeringen
- Prop. 2013/2014:99 *Vårändringsbudget 2014*, Regeringen
- Prop. 2014/15:109 *Inriktningspropositionen 2015*, Regeringen
- Prop. 2015/16:1 *Budgetpropositionen för 2016*, Regeringen.
- Prop. 2016/17:1 *Budgetpropositionen för 2017*, Regeringen
- Prop. 2017/18:1 *Budgetpropositionen för 2018*, Regeringen
- Prop. 2020/21:30 *Totalförsvaret 2021–2025*, Regeringen.
- RiR 2011:13 *Leverans på utsatt tid? En granskning av försvarets internationella samarbeten*, Riksrevisionen.

- Saxi, Håkan Lunde (2011) *Nordic Defence Cooperation after the Cold War*, Institut for forsvarsstudier (IFS), Oslo.
- SOU 2016:57 *Säkerhet i ny tid. Betänkande av utredningen om Sveriges försvars- och säkerhetspolitiska samarbeten*, Statens offentliga utredningar, Stockholm.
- Statement of Intent (2016) Statement of Intent between the Secretary of Defense of the United States of America and the Minister of Defense of Sweden, 8 juni, http://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/forsvarsdepartementet/statement-of-intent-swe_us-20160608_signed.pdf (hämtad 2021-09-01).
- TFEU (2016) Artikel 346, https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2016/art_346/oj (hämtad 2022-01-27).
- Undén, Pernille (2014) *Nordiskt försvarssamarbete från ett aktörsperspektiv*, Försvarshögskolan, självständigt arbete.
- Uttley, Matthew (2018) "Defence Procurement", in Galbraith, David J. and Deni, John R. (red) *Routledge Handbook of Defence Studies*, Routledge, Abington, New York, s. 72–86.
- Valasek, Tomas (2011) *Surviving austerity. The case for a new approach to EU military collaboration*, Centre for European Reform.

9 Förteckning av samtal

Datum 2021	Organisation
2/6	FOI
2/6	Utredning
4/6	FOI, fd FMV
9/6	FMV
10/6	FMV
14/6	FOI
16/6	FOI
17/6	SOFF
17/6	FMV
17/6	FOI, fd FMV
24/6	FMV
8/9	FMV
13/9	FMV
25/11	FMV
29/11	FMV
6/12	FMV

